

LÂTİN AMERİKA'NIN İKTİSADÎ KALKINMASI

VE

BELLİ BAŞLI SORUNLARI

Raul PREBISCH

GİRİŞ

Lâtin Amerika'nın gerçekleri, ondokuzuncu yüzyılda büyük önem kazanan, teorik bir kavram olarak da günümüzedek kalan eski, uluslararası iş bölümünün şemasını temelinden çürütüyor. Bu şemaya göre, dünya iktisat düzeninin bir bölümü olarak Lâtin Amerika'ya düşen özel görev, büyük endüstri merkezleri için yiyecek maddeleri ve ham madde üretmektir. Şemanın kapsadığı alan içinde yeni ülkelerin endüstrileşmesi ise söz konusu değildi. Ama olaylar, bu ülkeleri endüstrileşmeye götürüvenmiş, tek kuşağın yaşadığı iki dünya savaşı ve bu savaşlar arasındaki büyük iktisadî kriz, Lâtin Amerika ülkelerine endüstrileşmeye giden yolu, karşılarındaki fırsatları açıkça göstermişti.

Yine de, bu konudaki bilimsel tartışmalar bitecek gibi görünmüyor. Uluslararası işbölümünde teorik bakımdan doğruluk payı varsa da, bunun gerçeklere uymayan bir varsayıma dayandığı hep unutulmuştur. Varsayıma göre, teknikteki ilerlemenin yararları, ya fiyatları düşürerek ya da gelirlerde bunun karşılığı bir artış yaratarak, bütün topluluğa eşit olarak dağılacaktır. Ham madde üreten ülkeler de bu yararlanmadan paylarını uluslararası karşılıklı değişim yoluyla alacaklar, böylece endüstrileşmeleri gerekmeyecektir. Endüstrileşmeye giderlerse, etkinliklerinin azalması,

bu karşılıklı değişimde ötedenberi varolan üstünlüklerini yitirmeleri ile sonuçlanacaktır. Varsayımın boş noktası özel bir şeyden genelleştirmeye gitmesindedir. Eğer «topluluk» sadece büyük endüstri ülkeleri demekse, teknik ilerlemeden doğacak yararların bütün sınıflara azar azar dağılacağı doğru olur. Yok, topluluk kavramı çevre ülkelerini de kapsayacak şekilde genişletilirse, bu genelleştirme de yanlış olur.

Artan verimliliğin yararları, çevre ülkelerine, büyük endüstri ülkeleri halkına ulaşanla karşılaştırılabilecek bir ölçü içinde ulaşmamaktan, bundan ötürü, tasarruf payı en başta verimlilik artışına dayandığı için, birinde ve ötekinde halk yığınlarının yaşama düzeyleri ve sermaye biriktirme imkânları arasında büyük farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Böylece, apaçık bir denksizlikle, uluslararası işbölümü şemasının temel dayanağını yıkan bir gerçekle karşı karşıya geliyoruz.

Bu başlangıç raporunda, rastgele söylenmekten öte bir değer taşımayacak sonuçlara varmak pek erken olur. Doğrusu, Lâtin Amerika'da hem gerçeklerin öğrenilmesi, hem de bunların teorice açıklanması bakımından yapılacak çok şey var. Bu ülkelerin sorunlarından çoğu biribirinin benzeriyse de, bugünedek bunları deşmek ve aydınlatmak için ortak bir çaba gösterilmemiştir. Ondan, Lâtin Amerika ekonomisi ile ilgili çalışmaların, çokkez, dünya ekonomisindeki büyük merkezlerin görüş açılarını, denemelerini yansıtması şaşılacak birşey değildir. Bu çalışmalarsa, Lâtin Amerika ile doğruca ilgili sorunları çözüm yoluna götürmez. Görüliyor ki, yapılacak şeyler ve bunların sorumluluğu büyüktür. Bunu düzenle yürütebilmek için, işe bellibaşlı sorunların elden geçirilmesiyle başlamak, Lâtin Amerika ekonomisinin bazı ana çizgilerini de ortaya koymak gerekiyor.

Lâtin Amerika'nın endüstrileşmesi, ilksel madde üretiminin gelişmesine aykırı düşmeyecek, tersine, endüstrinin gelişimi yaşama düzeyini yükseltmek gibi toplumsal bir amacı gerçekleştireceği için, en iyi sermaye donatımının elde bulundurulması, yeni tekniklere yer verilmesi gerekecektir. Lâtin Amerika dış ticarete daha da etkinleştikçe yüklü bir sermaye birikimi yoluyla verim-

liliği artırma ihtimali de artacaktır. Burada çözüm yolu, dış ticaretin zararına olarak kalkınmaya gitmekte değil, gitgide gelişecek dış ticarettten, iktisadî kalkınmayı mahmuzlayacak unsurları bulup çıkarmayı bilmektedir. Bu düşünceler bizi iktisadî kalkınma ile dış ticaret arasında yakın bir bağ olduğuna inandırmaya yetmezse, bunu bazı gerçeklerden de öğrenebiliriz. Lâtin Amerika ülkelerinin çoğunda, iktisadî etkinlik ve istihdam düzeyi, bugün, savaştan öncesine göre pek yüksektir. Bu yüksek istihdam düzeyi, ham madde ve sermaye malları ithalinin yanısıra, dayanıklı ve dayanıksız yoğaltım malları ithalinin de artmış olduğunu gösteriyor; bunların sağlanabilmesinde çokkez ihracat da yetersiz kalmaktadır. Durum, ithalâta, dolarla dönebilen maddelerde daha açıktır. Birleşik Amerika'nın ithalât ödemeleriyle öteki ülkelere geçen dolar tutarının hiç de az olmamasına rağmen, bu ülkelerin çoğunda dolar kıtlığı olduğunu biliyoruz. Yine de, millî gelirle birlikte gözönünde tutulunca, Birleşik Amerika'nın ithalât katsayısının sürekli bir alçalmadan sonra pek düşük bir düzeye (yüzde 3'den yukarı değil) indiği görülüyor. Ondan, Birleşik Amerika'nın gelir düzeyi yüksek de olsa, Lâtin Amerika'daki dolar kaynaklarının, bu ülkelerin büyük kalkınma hamleleri için gerekli ithalât ödemelerine yetmemesi şaşılacak birşey değildir. Avrupa ekonomisi düzelmeye yüz tuttukça, bu kıta ile ticaretin kârlı olarak artırılabilceği düşünülebilir; fakat, Birleşik Amerika Avrupa malları için ithalât katsayısını artırmadıkça, Avrupa da Lâtin Amerika'ya daha çok dolar sağlayamayacaktır.

Öyleyse, işin candamarı buradadır. Eğer yukarıda sözü edilen katsayı yükseltilmezse, Lâtin Amerika'nın, satın alımlarını Birleşik Amerika'dan kendisine gerekli dövizini sağlayan ülkelere kaydıracağı bellidir. Böyle bir çözüm yoluysa, çoğun, daha pahalı ya da işe yaramaz malların satın alımına yol açacağı için, şüpheli görünüyor. Görülüyor ki, Birleşik Amerika'nın yüksek bir istihdam düzeyini gerçekleştirmesi, hem Lâtin Amerika'nın yüksek bir istihdam düzeyini gerçekleştirmesi, hem Lâtin Amerika hem de dünyanın öteki bölgeleri için pek önemlidir.

Lâtin Amerika ülkelerinin çoğunda, gerek iktisadî kalkınma gerekse çağdaş tekniğin hızla yerleşmesi geniş ölçüde yabancı ya-

tırımlara da bağlıdır. Yeni yatırımlar yapılmıncayadek bu yabancı yatırımlar ihracat yoluyla karşılanacak, ihracatta büyük düşüşler olursa, güçlükler de büyük olacaktır. Burada soru, dolar çıkışına yolaçan ithalâtı doğruca ya da dolaylı olarak azaltıp yatırımları, dış borçları karşılayabilecek üretim alanlarına yöneltmenin doğru olup olmayacağıdır.

Dış borçları karşılamamanın ve para sisteminin gereği gibi işlemesinin bazı kurallara boyun eğmeğe bağlı olduğunu düşünmek, yanlış sonuçlara varacak bir yola sapmak olur. Altın standardı dünyanın büyük merkezlerinde işlenken de, Lâtin Amerika ülkeleri bu standarda ayak uydurmakta güçlük çekiyorlar, onların paraca sıkıntılarını, çoğun dışarıda da hoşnutsuzluk yaratıyordu. Büyük ülkelerin son zamanlarda yaşadığı olaylar bu durumun bazı yönlerini daha iyi aydınlatmış, örneğin, iki dünya savaşı arasında İngiltere de, Lâtin Amerika'da boyuna ortaya çıkagelen sıkıntılarının benzerleriyle karşılaşmıştır.

Dolar darlığı sorununun başka bir yönü de var. Yukarıda belirtildiği gibi, yüksek bir istihdam düzeyi ithalâtı artırmaktadır. Ama, aşırı bir parasal genişleme de çokkez ödeme bilânçosu üstündeki baskıyı çoğaltarak, dövizin, her zaman, iktisadî kalkınmaya uygun düşmeyen yerlerde kullanılmasına yolaçar. Enflasyon artışının kapitalizasyon süreci üzerinde yarattığı etkiler tarafsızlıkla elden geçirilirken, bu gerçekler de gözönünde tutulmalı. Sonra, Lâtin Amerika ülkelerinin çoğunda, gönüllü tasarruflar en zorunlu sermaye ihtiyaçlarına yetecek gibi değildir. Kısacası, parasal bir genişleme, sermaye malları ithali için gerekli döviz yedeklerinde bir artış sağlamayıp, sadece, geliri yeniden dağıtmaya yarayacaktır. Acaba bu daha etkin bir sermaye birikimine yol açar mı? Bu önemli bir nokta. Büyük kütlelerin yaşama düzeylerinin yükselmesi, sonunda, endüstride, ulaşımda, ilksel madde üretiminde çalıştırılan kişi başına büyücek bir sermaye tutarının elde bulunmasına, bunun gereği gibi kullanılabilmesine bağlanıyor. Yani, Lâtin Amerika ülkelerinin büyük bir sermayeyi biriktirmeleri gerek. Bu ülkelerden bazısı, endüstri yatırımlarının büyük bir bölümünü sırf kendi çabalarıyla finanse edebilecek kadar, bu tasarruf gücünü göstermiştir. Bu olağandışı durumlarda da, sermaye-

ye birikimi, yüklü bir kapitalizasyona çokkez aykırı düşen bazı yoğaltım türlerine karşı güçlü bir eğilime dizgin vurmaya bağlıdır. Yine de, endüstrileşmede ve tarımın teknikçe yenileştirilmesinde gerekli olan sermayenin birikimi için halkın kişisel yoğaltımında kısıtlamaya gitmeye lüzum yoktur.

Yeterli verimlilik artışlarına nasıl erişilebilir? Son yılların denemeleri birşeyler öğretmiştir bu konuda. Bazı olağandışı durumlar bırakılırsa, teknik ilerlemeden sonra, ilksel madde üretiminden ve özellikle düşük ücretli bazı işlerden aktarılanlarla kadınların çalıştırılması, istihdamda, endüstrinin gelişimi için gerekli genişlemeyi yaratmıştır. Çalıştırılmayan ya da verimsiz alanlarda çalışanların endüstride yer alması, böylece, hem verimliliğin yükselmesi, hem de, öteki faktörlerin verimliliğinde genel bir düşme olmamışsa, millî gelirden net bir artış anlamına gelmektedir. İlksel madde üretiminin teknik gelişmelere açılması, endüstrilerin daha da yetkinleşmesiyle, millî gelirden tasarrufun payını gitgide çoğaltacak bir artış sağlayabilir. Aslında bunlar, teknikçe ileri ülkelerde verimlilik arttıkça adım adım benimsenen bir yaşama düzenine Lâtin Amerika ülkelerinin binden kavuşma istekleri ile verimlilik artışının gerekli şartı olan kapitalizasyon ihtiyacı arasında ötedenberi varolagelen bir çatışmayı açığa koymaktadır.

Sermayenin kıt, ihtiyacınınınsa çok olmasından, özellikle endüstrilerin pek önemli ihtiyaçlar için kurulduğu yerlerde sermaye kullanımını, sürdürülmesi pek kolay olmayan dar bir fayda ölçüsüne bağlı kalıyor. Neyse ki, bazı sapmaları düzeltmek ve dahası, gelecekte bunlardan sakınmak için vaktimiz var. En başta, endüstrileşmenin amacını açıkça belirlemek gerek. Endüstrileşme, ekonomik düşüncelere ikinci sırada yer veren otarşik bir ülkeye ulaşmanın yolu sayılırsa, herhangi bir endüstrinin ithalâtın yerini alması hoş görülebilir. Yok amaç, başta, halk yığınlarının durumunu düzeltmekse, gitgide endüstrileşmenin, verimliliği düşürmeye başlayacağı sınırları da gözetmek gerekir.

Eskiden, büyük depresyondan önce, Lâtin Amerika ülkelerinin kalkınmasını kımıldatan şey, ihracatın sürekli olarak artırılmasıyla, dışarıdan geliyordu. Olağandışı durumlar bırakılırsa, hiç

değilse bugün bu durumun bir daha öyle olacağını düşünmüyoruz. Bu ülkelerde böyle bir hızlı kalkınma yolu ile endüstrileşmenin yaratacağı iç genişleme arasında bir seçim düşünülmemektedir artık. Endüstrileşme, genişlemenin bellibaşlı yolu olmuştur. Ama bu da, ilksel madde ihracatına endüstrinin gelişimini artırmak için son verilmesi demek değildir. İhracat, iktisadî kalkınma için gerekli ithal mallarını alacak dövizini sağladığı gibi, değeri içinde yüksek bir toprak rantı da yer almaktadır. Teknik ilerleme ile tarımdaki verimlilik artırılabilir, gerçek ücretler de endüstrileşmeyle ve yasalarla yükseltilebilirse, bu pek önemli etkinliğe ilişmeksizin merkez ve çevre ülkelerinin gelirleri arasındaki denksizlik azar azar giderilebilir. Endüstrileşmenin kalkınma plânlarında gözönünde tutulacak sınırlamalarından biri budur. Başka bir sınırlama da, endüstrideki teşebbüsler için en uygun büyüklüğün ne olacağı ile ilgili. Genellikle, Lâtin Amerika ülkelerinde aynı endüstrilerin en uygun büyüklüğün hem üstünde hem altında yer aldığı görülüyor. Bu, verimliliği düşürüp, yürütülecek toplumsal görevi de engellemektedir. Ondokuzuncu yüzyılda İngiltere, endüstrinin üstünlüklerini gerçeklerle ortaya koyduktan sonra, öteki ülkeler de onu izlemişlerdi. Sonra, endüstri aktif rekabetle hız kazanarak gelişmiş, çeşitli ülkeler arasında kârlı bir ticarete yolaçan birtakım özel ihtisaslaşma tiplerine yönelmişti. İhtisaslaşma, teknik ilerlemeyi daha da artırmış, bu da gelirleri yükseltmişti.

Bu ülkelerin endüstrice gelişimini sınırlayan başka bir faktör de, teknik ilerlemeyle doğan yararlardan büyükçe bir payın, pazarların aşırı bölünüşüyle yitirilişidir. Bu yine de, akıllıca bir karşılıklı iktisadî bağlantı politikasıyla ortadan kaldırılabilir. Toplumsal açıdan, gerçek geliri yükseltme yolunda işe girişilecekse, anti-siklik ilkelerin de kalkınma programlarında yer alması gerekir. Büyük merkezlerden doğan iktisadî dalgaların Lâtin Amerika çevre ülkelerine yayılması, bu ülkelerin gelirlerinde büyük düşmeler olması demektir. Bundan korunulabilirse, sermaye birikimi sorunu da basitleşecektir. Bugünedek anti-siklik bir politika yürütmek için çaba gösterilmiş, ama bu konu yine de gereği gibi aydınlanmamıştır. Sonra, dışarıdan bir buhran kopup gelirse, ma-

den kaynaklarını korumak için bu ülkelerin elinde bir plân bulunmadığı gibi, olaylara göre alınacak tedbirleri yürütecek araçlar da yoktur.

TEKNİK İLERLEMENİN GETİRECEĞİ ÜSTÜNLÜKLER VE LÂTİN AMERİKA ÜLKELERİ

Bundan önceki bölümde, teknik ilerlemeden doğacak üstünlüklerin, esas olarak endüstri merkezlerinde toplanıp kaldığı, dünya iktisat düzeninin çevresindeki ülkelere doğruca ulaşamadığından sözedilmişti. Gerçekten, endüstri merkezlerinde verimlilik arttıkça ilksel maddelere karşı talep kamçılanmış, böylece Lâtin Amerika'nın kalkınması için pek önemli dinamik bir faktör ortaya çıkmıştı. Ama bu, aşağıda inceleyeceklerimizden ayrıdır.

Fiyatlarla ilgili olarak yakınlarda yapılan bir incelemede, endüstrideki teknik ilerlemenin, çevre ülkelerinin ilksel madde üretimindeki teknik ilerlemeye göre daha büyük olduğu sonucuna varılıyor. (1). Buna göre, fiyatlar artan verimlilik oranında düşüncce, ilksel maddelerdeki düşüş yapılmış maddelerdekenden az olacak, verimlilikler arasındaki fark büyüdükçe, ikisi arasındaki fiyat bağlantısı da çevre ülkeleri yararına sürekli olarak düzelecektir. Durum böyleyse, pek önemlidir. Çevre ülkeleri, yapılmış endüstri maddeleri fiyatındaki düşüşten merkez ülkeleri kadar yararlanacaklar, böylece, ilerlemenin yararları uluslararası işbölümü şemasının temel kuralına göre, yeryüzünde eşitçe bölünecek, Lâtin Amerika için endüstrileşmenin yaratacağı bir iktisadî üstünlük kalmayacaktır. Tersine, eğer endüstrileşmeye giderse bu bölge büyük zarar görecektir; tâ ki endüstri ülkelerinin verimliliğine erişebilsin...

Bu, gerçeklere dayanan bir varsayım değildir. 1. Cetvel'in endekslerinde görüldüğü gibi, 1870'lerden İkinci Dünya Savaşının sonunadək fiyat bağlantısı gitgide ilksel madde üretiminin zararı-

(1) «Post War Price Relations in Trade Between Under-developed and Industrialized Countries», document E/CN.1/Sub.3/W.5.

na değişmiştir. Fiyat endekslerinde, yapılmış maddelerin niteliklerindeki başkalıklar gösterilmiştir. Burada, ilksel madde miktarı aynı kalarak, 1860'larda satın alınabilen yapılmış maddenin, 1930'larda sadece yüzde 63'ünün satın alınabildiğini, başka bir deyişle, aynı maddeyi satın alabilmek için, ilksel maddelerden daha bir yüzde 56'ya ihtiyaç olduğunu görüyoruz. Böylece, daha yüksek bir verimlilikle, maliyetlerin, sonra da fiyatların düşeceği gibi bir hesabın tersine, fiyat bağlantısı çevre ülkelerinin zararına değişmiş oluyor.

CETVEL I

İlksel Madde Fiyatlarının Yapılmış Madde Fiyatlarına Oranı
(Ortalama İthal ve İhraç Fiyatları)

(1876 - 80 = 100)

Belirli bir ilksel madde miktarına karşılık elde edilebilen yapılmış madde miktarı

Dönemler	
1876 - 80	100
1881 - 85	102.4
1886 - 90	96.3
1891 - 95	90.1
1896 - 1900	87.1
1901 - 05	84.6
1906 - 10	85.8
1911 - 13	85.8
— —	—
1921 - 25	67.3
1926 - 30	73.3
1931 - 35	62.0
1936 - 38	64.1
— —	—
1946 - 47	68.7

KAYNAK: «Post-War Price Relations in Trade Between Underdeveloped and Industrialized Countries», 23 řubat 1949.

Bu konu üstünde durarak, türlü düşüncelere varabiliriz.

Birincisi. Fiyatlar teknik ilerlemeyle adım adım birlikte düşmemiş, çünkü, bir yandan, yüksek verimlilikten ötürü maliyetler inmiş, bir yandan da üretim faktörleriyle müteşebbislerin gelirleri artmıştır. Gelirler verimlilikten daha çok artınca, fiyatlar düşmemiş, yükselmiştir.

İkincisi. Endüstri merkezleriyle çevrenin gelirlerindeki artış, bunların verimlilikleri oranında olsaydı, İlksel ve yapılmış maddeler arasındaki fiyat bağlantısı da, sanki verimlilikle fiyatlar adım adım birlikte düşmüşçesine, aynı olacaktı. Endüstride verimliliğin daha yüksek olduğunu kabul edersek, fiyat bağlantısı ilksel maddelerin yararına değişecektir.

Üçüncüsü. Yukarıda gördüğümüz gibi, söz konusu oran 1870-1930 yılları arasında gerçekte ilksel maddelerin zararına değiştiğinden, merkezdeki müteşebbis ve üretici faktör gelirinin verimliliğe göre daha çok arttığı, oysa çevrede, gelirdeki artışın verimlilik artışından daha az olduğu ortadadır. Başka bir sözle, merkezler, endüstrilerindeki teknik gelişmenin bütün meyvasını toplarken, çevre ülkelerindeki teknik ilerlemelerin ürününden de bir pay almışlardır. (2)

(2) «Post War Price Relations in Trade in between Under-developed and Industrialized Countries», document E/CN.1/Sub.3/W.S. sayfa 115-116.

«Ticaret hadlerinin uzun dönemde kötüleşmesi, ilksel ve yapılmış madde üretimindeki verimlilik artışlarının farklı olmasına bağlanabilir. Az gelişmiş ülkeler ticaret hadlerinin bu ülkeler zararına değişmesinin, ilksel maddelerde yapılmış maddelere göre daha hızlı bir verimlilik artışını gösterdiğini varsayarsak, böylece bozulan ticaret hadlerinden doğacak etkiler şüphesiz pek önemli sayılmaz. Bu, şu anlama gelecektir: İlksel maddeler ihraç edildiği sürece artan verimliliğin etkileri endüstrileşmiş ülkelerdeki ilksel madde alıcılarına geçmektedir. Az gelişmiş ülkelerin ilksel madde üretimi ile endüstri ülkelerinin yapılmış madde üretimindeki verimlilik artışlarının farklılığı konusunda istatistik bilgileri epeyi eksikse de, uzun sürede ticaret hadlerindeki bu gördüğümüz değişmeler, yukardaki gibi açıklanmayabilir. Verimliliğin, az gelişmiş ülkelerin ilksel üretimine göre endüstri ülkelerinde daha hızla arttığı şüphesizdir. Bu, 1870'den günümüzedek uzun bir süre boyunca, endüstri

Lâtin Amerika için büyük önem taşıyan bu işin neden böyle olduğunu açıklamaya girişmeden, verimlilik artışıyla yaratılan etkilerin nasıl başka yerlere geçtiği üzerinde durmak iyi olur. Bunun için 2. Cetvel'e bakalım. Burada, kişi başına verimlilik endekslerinin, endüstride ilksel maddeye göre daha büyük olduğu, ve basitliği sağlamak için her ikisinin de yapılmış maddeye eşit katkıda bulunduğu kabul edilmiştir. Birinci durumda, verimlilik, tarımda 100'den 120'ye, endüstride 100'den 160'a çıkarken, müteşebbis ve üretici faktör gelirlerinin yükselmediği, ama maliyetlerin düştüğü varsayılmıştır. Eğer, fiyatlar maliyetlerle adım adım birlikte inerse, ilksel maddeler fiyatındaki iniş, endekslende görüldüğü gibi, yapılmış maddelerdekinden az olacak, bunun sonucu, iki değişme arasındaki oran ilksel maddeler yararına 100 den 116.7'ye çıkacaktır. Yapılmış madde üretimindeki artışın ilksel madde üretenlerle endüstri merkezleri arasında eşitçe paylaşılmasını sağlayacak oran işte budur. Gerçekte, eğer ilksel madde üretiminde 100'den 120'ye bir artış var da, 100 ilksel madde 116.7 yapılmış madde ile değiştirilebiliyorsa, ilksel madde üretenler bu maddelerden 100 yerine 140 elde edebilecekler demektir.

ülkelerindeki yaşama düzeyinin daha hızlı yükselmiş olmasıyla da anlaşılıyor. Onun için, ticaret hadlerinde görülen değişmeler, ilksel üretimdeki verimlilik artışının endüstri ülkelerine geçtiği anlamına gelmez. Tersine, şu anlaşılabilir: az gelişmiş ülkeler kendi ilksel maddeleri için elde edebildiklerine göre, ithal ettikleri yapılmış maddelere ödedikleri yüksek fiyatlarla, endüstri ülkelerindeki yaşama düzeyini yüksekte tutmuşlar, buna karşılık, kendi ürünlerinin fiyatında kendi yaşama düzeyleri için aynı durumu sağlayacak bir kazanç elde edememişlerdi.»

CETVEL 2

MERKEZ VE ÇEVRE ÜLKELERİNİN TEKNİK GELİŞMEDEN YARARLANMALARI

İlksel Üretim (1)	Endüstri Üretimi (2)	Toplam Üretim (3)	O r a n	
			$1/3 \times 100$	$2/3 \times 100$
Varsayım : Verimlilik artışı şu endekslere göre olmaktadır:				
100	100	100	—	—
100	160	140	—	—
Birinci Durum : Gelirde bir artış olmaksızın, verimlilik yükseldikçe maliyetler düşmekte, fiyatlar da maliyetlerle birlikte inmektedir:				
100	100	100	100	100
83.3	62.5	71.4	116.7	87.5
İkinci Durum : Maliyetler birinci durumdaki gibi düşmekte, fa-gelir aşağıdaki şekilde artmaktadır :				
100	100	100	100	100
120	180	150	80	120
Fiyatlardaki değişmeler, gelir artışını izlemektedir :				
100	100	100	100	100
99.9	112.5	107.1	93.3	105

İkinci duruma geçilip, gelirler değiştirildiği zaman, bu sonuçlar da da değişme görülür. Burada, endüstride gelir artışının verimlilik artışından büyük olduğu, ilksel madde üretimindeyse, bu artışların eşit olduğu varsayılıyor. Buna bağlı olarak, fiyat oranı da ilksel madde üretiminin zararına 100'den 93'e inecek, böylece ilksel maddeler, verimliliğin 100'den 120'ye çıkmasına rağmen, sade-

ce 112 yapılmış madde satınalabilecektir. Öte yandan, aynı hesaplama, endüstrideki üreticilerin önceden satınaldıkları 100 ile karşılaştırılırsa, şimdi 168 yapılmış madde elde edebildiklerini gösterecektir. Görülüyor ki, ilksel maddecilerin yapılmış madde alımları, verimlilikteki artışa göre daha az artarken, endüstrideki üreticiler, verimliliklerindeki artışa göre daha çoğunu elde edebilmişlerdir. Bunun mantıkça sonucu şu olur: İlksel madde üretimindeki gelir artışının verimlilikteki artışa eşit değil de, ondan az olduğu düşünülürse, fiyat oranı ilksel madde üretiminin zararına daha da düşer. Fiyat oranının 1870'lerle 1930'lar arasındaki yüzde 36.5'lük bozuluşu böyle bir olasılığı akla getiriyor.

Bu durum, kontonktür dalgaları ve bunların merkezlerle çevredeki oluş şekline bağlanmadan pek anlaşılabilir; çünkü dalgalanma kapitalist ekonomideki gelişmenin esas biçimini göstermekte, artan verimlilik de bu gelişmenin ana faktörü olmaktadır. Merkezlerdeki dalgalanma sürecinde yapılmış yoğaltım mallarının toplam arz-talebi arasında sürekli bir uygunsuzluk vardır. Dalgalanmanın çıkış döneminde, toplam talep toplam arzdan büyük, iniş dönemindeyse küçüktür. Kârların büyüklüğü, bunlardaki değişmeler bu uygunsuzlukla yakından bağlıdır. Çıkış döneminde kârların yükselmesi, fiyatları da yükselterek fazla talebi kısıtlar; iniş dönemindeyse kârların düşmesi, fiyatları düşürerek fazla arzın etkilerini yokeder. Fiyatlar yükseldikçe kârlar da merkezdeki müteşebbislerden çevre ekonomilerinin ilksel madde üreticilerine geçmeye başlar. Rekabetin büyüklüğü ilksel madde üretimini artırmaya ayrılan zamanın öteki üretim dönemlerine ayrılan zamana göre uzunluğu, eldeki stokların azlığı, çevreye aktarılacak kâr oranının daha da büyük olması demektir. Ondan, dalganın çıkış döneminin özelliği, çevreye yüksek bir kâr oranının aktarılmasından ötürü, ilksel madde fiyatlarının yapılmış maddelerinkine göre çok hızlı yükselmesi olur.

Durum böyleyse, geçen zaman ve dalgalanmalar süresince, gelirin merkezde çevredekinden daha çok artmış olduğunu nasıl açıklayacağız? Ne olursa olsun, bu ikisi arasında bir çelişme yoktur. İlksel madde fiyatları, dalganın çıkış döneminde endüstri maddeleri fiyatlarından adha hızlı yükselir; ama iniş döneminde de daha hızlı düşer. Böylece, dalgalanmalar süresince ikisinin fi-

yatları arasındaki aralık gitgide genişler. Fiyatların dalgalanmasındaki denksizliğin üzerinde duralım biraz. Kârların, çıkış döneminde yükselip iniş döneminde düştüğü, böylece arzla talep arasındaki denksizliği gidermeye yöneldiğini görmüştük. Kârlar yükseldikleri gibi düşüyorlarsa, böyle denksiz bir gidiş-gelişin olması gerekir. Yani denksizlik, kârların yükseldikleri gibi düşmelerinden doğmaktadır.

İlksel madde üretiminde çalışan işçilerin örgütlenme eksikliği, onların endüstri ülkelerindeki benzer ücret artışları elde etmekten ve bu artışları elde tutabilmekten alıkoymakta. Ondan, ister kâr, ister ücret olsun, gelirlerin azaltılması çevrede daha kolay olur. Eğer çevrede, merkezde olduğunca büyük bir değişmezlik varsa, bu, merkezin çevre üzerindeki basıncını artıracaktır; çünkü, dalgalanma merkezlerindeki arz-talep denksizliğini ortadan kaldırmak için çevredeki kârlar yeterince azaltılmazsa, merkezlerde stoklar birikecek, endüstrideki üretim, bununla da ilksel maddelere karşı talep daralacaktır. Böylece talep, ilksel madde üreten kesimin gelirinde gerekli indirim elde edilene dek düşecektir. Dünya buhranı sırasında, ilksel madde üretiminde maliyetlerin zorunlu olarak yeniden düzenlenişi, bu hareketin varabileceği şiddeti gösterebilir. Dalgalanma merkezlerindeki, dalgalanmanın çıkış döneminde ücretlerin yükselmesini sağlamak, iniş dönemindeyse daha yüksek bir düzeyde kalabilmek için büyük imkânları olması, bu merkezlerin, üretimde oynadıkları rolden ötürü dalgalanmayı çevreye de yöneltebilmeleri, neden merkezlerde gelirlerin, sürekli olarak, Lâtin Amerika gibi çevre ülkelerindekinden daha yüksek olduğunu açıklayabilir. İşte bu, büyük endüstri merkezlerinin, yalnız kendi ekonomilerinde kullanılan yeni tekniklerin meyvasını toplamakla kalmayıp, çevrenin teknik ilerlemesinden pay almak için de nasıl iyi bir durumda olduğunu gösterebilecek bir ipucudur.

BİRLEŞİK AMERİKA'NIN YÜKSEK VERİMLİLİĞİ VE LÂTİN AMERİKA

Eskiden İngiltere için nasılsa, bugün de Birleşik Amerika,

dünyadaki iktisadî dalgalanmaları mbellibaşlı merkezidir. Birleşik Amerika'nın, iktisadî bakımdan öteki ülkeler üzerindeki etkisi apaçıktır; bu etkide de en başta büyük verimlilik artışının payı var. Bu verimlilik artışı dış ticareti de, yeryüzünün öteki kesim-lerindeki iktisadî kalkınmanın hızını da, altının uluslararası dağı-lımını da derinden derine etkilemiştir. Dış ticaret katsayıları yüksek Lâtin Amerika ülkeleri de bu etkilere son derece açıktılar. Bu duru-mun ve ortaya çıkardığı sorunların elden geçirilmesi de herhalde işimize yarayacaktır.

Fabricant'ın son araştırmalarından da görüldüğü gibi, Birle-şik Amerika'da fiyatlardaki düşüşün verimlilik artışı oranında olmadığı açıktır. Fabricant'ın araştırmalarının kapsadığı dönem sırasında, yani, İkinci Dünya Savaşından önceki kırk yıl boyunca, yapılmış madde üretiminde maliyetler düzgün, sürekli olarak azalmış, fiyat değişmeleriye her zaman bu gidişle bir olmamıştır. Verimlilik artışı fiyatlarda değil gelirlerde ortaya çıkmış, gerçek maliyetler düştükçe ücretler yükselmiştir. Ama, verimliliğin bü-tün yararları sadece bu yönde değil, iş günününün kısalmasında da görülmüştür.

Verimliliğin yükselmesinden doğan gelir artışı, erken ya da geç, bildiğimiz yollardan geçerek iktisadî düzenin bütün köşeleri-ne uzanır. Bu süre içinde, teknikteki ilerlemenin pek az olduğu, ya da hiç yer almadığı bazı çalışma dallarında da gelirler artmış-tır. Toplumun bazı katlarında artış pek yavaş olmuş, öteki katlar-sa, artış azar azar topluma yayıldıkça bu geride kalanlara da ak-tarılabilecek paydan enbaşta yararlanmışlardır. Bu aktarma, tabii, verimliliği yükselmesinden gelen yeni artışlarıyla karşılanmıştır. Bu, Lâtin Amerika'nın yavaş yavaş endüstrileşmesiyle ortaya çık-a-cak bir değişimin iyi bir örneği sayılabilir. Verimliliğin endüstri-leşme ile artması, ücretleri yükseltip ilksel madde fiyatlarında da karşılık bir artış yaratabilir. Böylece, ilksel üretimde ücretler art-tıkça, ilksel üretim de, fiyatların düşmesinden sağlayacağı yararı teknik ilerlemenin yararlarından pay alarak sağlayacaktır. Böyle bir değişim, yukarıda sözü edilen, kalkınmada geride kalmış top-lum katları için olduğu gibi, endüstri kesimlerinde gerçek gelir-den bir kayıp olacağı anlamına gelebilir, bu da ithalât katsayısıyla

sınırlanacaktır. Uzun dönemde, bu kayıp ilerideki teknik gelişmelerin yaratacağı faydayla karşılanabilir. Önce de belirtildiği gibi, fiyatlar verimliliğe ayak uyduramadığı için, endüstrileşme, Lâtin Amerika ülkelerinin teknik ilerlemenin meyvasını toplayabilmelerinde tek yol olarak görünüyor.

Klâsik öğretinin bir çözüm yolu vardı. Buna göre, tekniğin getireceği üstünlükler fiyatlardan geçmezse, geliri yükselterek aynı sonucu verebileceklerdi. Yukarıda, gerek Birleşik Amerika'da gerekse öteki büyük endüstri ülkelerinde olagelenin de başka şey olmadığını görmüştük. Ama, yeryüzünün öteki kesimleri için durum böyle değildir. Bu öğretiyi, yeryüzünün tümü için de üretim faktörlerinin, o büyük Birleşik Amerika ekonomisindeki gibi yer değiştirebileceğini kabul etmiş. Bu değişkenlik varsayımı, teorinin temel direklerinden biridir. Oysa, gerçekte, üretim faktörlerinin bir yerden başka yere kolaylıkla gidişini engelleyen çok şey var. Şüphesiz, Birleşik Amerika'da yeryüzünün öteki kesimlerine göre pek yüksek olan ücretler, büyük kütleleri bu ülkeye çekip, bu ülkeyle öteki bölgeler arasındaki farkı azaltarak, ücretlerde ters bir etki yaratabilirdi. Böylece, klâsik oyunun temel kurallarından birinin, Birleşik Amerika'daki yaşama düzeyini, bugün erişilmiş olanla karşılaştırınca pek aşağılara indinmeye yöneleceğini görüyoruz. Herhalde, büyük çabalarla erişilmiş bir yaşama düzeyinde kalabilmek, akademik bir kavramın belli belirsiz faydalarına tercih edilecektir. Ama, klâsik oyunun kuralları öylesine bölünmez bir bütündür ki, bunlardan biri çıkarılsa ötekiler merkezle çevre arasındaki bağlantıları verebilecek mutlak bir ölçü olmaktan çıkarırlar.

Yeryüzünün öteki bölgelerine göre, Birleşik Amerika'da pek yüksek olan teknik ilerlemenin sonuçlarından biri kurallardan adamakıllı ayrıldığı için, bu noktanın üzerinde durmaya değer bir önemi var. Başta da belirtildiği gibi, Birleşik Amerika'nın ithalât katsayısı ötedenberi pek düşüktür (yükde 3'den çok değil). Bu sadece 1929'da yüzde 5 olmuştu. Son yüzyıl içindeki gidişe bakılırsa, millî gelir ithalâtın iki buçuk katı artmıştır. Bu durum, geniş ölçüde, teknikteki ilerlemeyle açıklanabilir. Şaşılacak gibi görünebilir ama, Birleşik Amerika iktisadî olgunluğa eriştikten sonra ve-

verimlilikteki artış, bu ülkenin koruyucu gümrük politikasının daha da kuvvetlenmesine yardım etmiştir. Bunun açıklanması kolaydır. Belirli bir süre boyunca, teknikteki ilerlemenin bütün endüstrilere etkisi eşit değildir. Gelişmiş endüstrilerdeki verimlilik artışı ücretlerin yükselmesine yolaçar, bu gelişmemiş endüstrilere de yayılırsa, bu gelişmemiş endüstriler düşük ücret ödeyerek yabancı endüstrilerle yarışabilme güçlerini yitireceklerdir. Bunun önemi, Birleşik Amerika'da ücretlerin, İngiltere'dekinin iki-iki buçuk katı olmasından iyice anlaşılabilir. Böylece, yabancı rakiplerinden daha etkili, ama verimlilikçe kendi ülkeleri ortalamasından aşağı endüstrilerin gümrük tarifesiyle korunması gerekli oluyordu. Örneğin, tarımda tekniğin geniş ölçüde yenilenmesine rağmen, geliri yabancı rakiplerinin gelirinden daha yüksek olan bazı önemli tarım dalları da korunmak zorunda kalmıştı.

İngiltere, iktisatça dinamik bir merkezden, bunun tam tersi bir politika güdüyordu. Ama, bugün o durum yine yaratılabilirse, aynı politikayı izleyeceği, ekonomisini parçalanmaya götüreceği sanılmaz pek.

İşte, Lâtin Amerika'da endüstrileşme süreci, uluslararası iktisadın bu yeni şartları içinde başlamıştı. Karşımızdaki sorun, değiştirilemedikleri sürece bu şartlara uymak, bir yandan da, yeni durumlar için yeni kurallar araştırmak oluyor. Bu gerçekleşene dek, herhalde küçük aralıklarla, sürekli bir dengesizlik eğilimi sürüp gidecektir. Bu da aslında şundan oluyor: gördüğümüz gibi, Birleşik Amerika'nın ithalât katsayısı küçüldükçe, Lâtin Amerika ülkelerinin dolarla yaptıkları ithalât artmış, bu da, o ülkeleri, doğacak etkileri azaltacak tedbirler almaya zorlamıştı. Durumun çeşitli nedenleri var :

Birincisi: teknikteki ilerleme, Birleşik Amerika'da başka bir yerden daha fazla olduğu için, endüstrileşme için gerekli sermaye malları talebi öncelikle bu ülkeye yöneliyordu.

İkincisi: teknikteki gelişme, sürekli olarak, yeni maddeler şeklinde ortaya çıkmakta, bu yeni maddeler de yaşayış düzenini

değiştirerek, yeni ihtiyaçların, genellikle eski yurtiçi harcamaların yerini alarak, Lâtin Amerika'da yeni gelir harcama yollarının özelliği oluvmektedir.

Üçüncüsü: teknik üstünlükleri olan maddelerden başka, talebe reklâm yoluyla etki yapan başka maddeler de vardır. Bu bakımdan, ithal mallarına bağlı yeni yeni beğeniler ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda sayılan faktörlerin etkisiyle, gerek merkezde ithalât katsayısının indirilemeyeceği, gerekse çevrede, bu katsayının serbestçe yükselmeye bırakılmayacağı bin dokuz yüz otuzların olaylarında adanmaklı tanıtlanmıştır. Bunlardan ders almak için yeterli bir görüş açımız var bugün.

LÂTİN AMERİKA'DA SERMAYE BİRİKİMİ VE ENFLASYON SÜRECİ

Ekonominin tasarruf payı, sonunda, işgücü verimliliğinin gitgide artmasına bağlanmaktadır. Bazı Lâtin Amerika ülkelerinde erişilen verimlilik, tedbirli bir politika izleyerek, millî tasarrufları bütünleyen yabancı sermayeyi azaltabilecekleri bir düzeyde olmakla birlikte, bu ülkelerin çoğunda yabancı sermayenin kaçınılmaz bir yeri vardır. Gerçekte, sermaye eksikliğinden ötürü, bu ülkelerin verimliliği pek düşüktür; sermaye eksikliğiye, bu düşük verimlilikten doğan tasarruf payının pek küçük oluşuna bağlanmaktadır. Bu çıkmaz çember, halkın bugün genellikle pek düşük olan yoğaltımını gereğinden çok kısıtlamaksızın aşılma istenirse, yabancı sermayenin sürekli yardımı gerekir. Bu sermaye etkili kullanılabilirse, verimlilikteki artış, zamanla, yeni teknik ilerlemelerin ve nüfus artışının gerekli kıldığı yeni yatırımları besleyecek ve yabancı sermayenin yerini alacak bir tasarrufun birikimini sağlayabilir. Hemen bütün Lâtin Amerika'nın özelliği olan tasarruf eksikliği, sadece dar bir tasarruf payının değil, çok kez bu payın gereği gibi kullanılmamasının sonucudur. Tasarruf, yoğaltımın kısılması anlamına geldiği için, yüksek gelir katlarına özgü bazı yoğaltım türlerine de aykırı düşer. Geçmişte de olduğu gibi, gelir dağılımındaki büyük denksizlikler sermaye birikimine

ve teknik ilerlemeye yarayan bir faktör olabilirler. Bu faktörün Lâtin Amerika ülkelerindeki etkileri gözden uzak tutulamaz ama, bu bölüşüm eşitsizliklerinin verimlilikçe yüksek ülkelere özgü bazı yoğaltım türlerini nasıl canlandığı da örnekleriyle ortadadır. Böylece, büyük tasarruf fırsatları yokolmuş, para kaynakları üretimi artıracak ithalât türlerine kullanılamamıştır.

Birleşik Amerika'nın ve daha az ölçüde de öteki endüstri ülkelerinin, pek büyük bir sermaye yığını olmaksızın, iş gününü kısaltabilmeleri, gerçek geliri ve halk yığınlarının yaşama düzeyini yükseltebilmeleri, kamu harcamalarını geniş ölçüde artırabilmeleri verimlilik artışlarıyla olmuştur. Geçen yüzyıl ortalarında, büyük endüstri ülkelerinde millî gelirin oldukça küçük bir bölümü olan kamu harcaması, bugün bayağı büyük bir orana varmıştır. Bu durum da, artan verimlilikten gelmektedir. Lâtin Amerika ülkeleri de bu genel durumu işlemişlerdir. Hem verimliliği hem de sermaye birikimi yüksek bir ülkede kamu harcaması payının büyümesi önemli sayılırsa, millî gelirin büyücek bir bölümünü tasarrufa ayırması gereken ülkelere, şüphesiz bu daha da önemlidir. Çünkü, verimlilik artışına sadece tasarrufla ulaşılabilir; bu olmaksızın halk yığınlarının yaşama düzeylerini yükseltebilmek hayalden başka birşey olmayacaktır.

Burada önemli olan şey özellikle ihtiyaçların hesaplanmasıdır. Lâtin Amerika'da kişisel ve toplu ihtiyaçlar ne denli çoksa, eldeki kaynaklar da öylesine az, yabancı sermayenin yapacağı katkı sınırlıdır. Onun için, eldeki kıt kaynakların tüm verimlilikleriyle dağıtılabilmesi için, ihtiyaçlar tasarlanan hedeflere göre değerlendirilmelidir. Amaç, toplumun refahını ölçülebilir şekilde artırmaksa, kişi başına sermaye artışının önceliği en başta gelecektir. Şüphesiz bugün de amaca uygun birçok kamu ve özel yatırımı yapılıyor; ama bunlar verimliliği artıramadıkları için, yeni yatırımlara gerekli sermaye artışını sağlayamıyorlar. Oysa, aynı yatırımlar etkili sermaye mallarına yapılırsa verimliliği hemen artırabilir; böylece, yeni yatırımlara çevrilerek verimlilikte yeni yeni artışlara yolaçacak bir tasarruf payı yaratabilirler. Bundan, hem de başka nedenlerden ötürü, sermaye birikimi sorunu en önemlisi görünüyor.

Bu kişisel ve toplu ihtiyaçların oldukça kıt kaynaklara yaptığı baskı, tabii enflasyon sürecine yolaçabilsin. Bu konuda, sadece toplumun imtiyazlıları arasında değil, genel refahı gözetenler içinde de, gönüllü tasarruflar yetersiz kalınca enflasyonun zorunlu bir kapitalizasyon için kaçınılmaz yol olacağı inancı var. Bu görüşü itinayla ele almak gerekir. Enflasyon sürecinin genişliğinden, bu konuda yapılacak bir araştırmayı değerlendirebilecek epeyi bilgi var elimizde.

Bu konuda bir gerçeğe karşı karşıyayız: parasal genişlemenin yarattığı uyarma yüksek bir istihdam düzeyine, böylece, gelirdede gerçek bir artışa yol açmıştır. Ama, bu etkinin çoğu, doludizgin enflasyon sürecinden önce kararlı bir kredi genişlemesi sırasında elde edilmiş, bu süreç geliştikçe, istihdam düzeyinde ve gerçek gelirdeki artış gitgide azalmış, fiyatlardaki artışa gitgide büyümüştü. Bu denemenin öğrettiği, olumlu, olumsuz çok şey var. Olumlusu bizimle ilgilidir: istihdam düzeyinin yükselişi, potansiyel tasarruf payında bir artış yaratmıştır. Olumsuz olanı da ilgili konumuzla: İstihdamın en üst düzeyine ulaşmak için yaratılan aşırı uyarma büyük bir enflasyon basıncı doğurmuş, bu da, dış ticaret savaş günlerindeki kısıtlamalardan sonra yeniden başlayınca ithalâtı arttırarak, birikmiş altın ve doların büyük bir bölümünü çekmiştir. Eldeki bölük-pörçük bilgiler, bu kaynakların tıpatıp Lâtin Amerika'nın ihtiyaçlarına göre kullanıldığından, bizi şüphe ettiriyor. Bu şüpheleri aydınlatabilmek için, kaynaklardan ne kadarının en zorunlu sermaye donatımı ithalinde kullanıldığını, ne kadarının gereksiz maddeler için ya da sadece yüksek gelir katlarındakilerin yaşama düzeyleri için harcandığını, ne kadarının enflasyon sürecinden ötürü ekonomi dışına kaçan sermayeyi gösterdiğini bulup çıkarabilmek önemlidir. (3).

(3) Boş ya da verimsiz alanlarda çalıştırılan kaynakların kullanımında benimsecek rasyonel bir tutum, geçirilen denemelerden çıkarılabilir. Bir vakitler, ana dinamik etken ihracattı. Dünya buhranından sonra da, ihracatın kalkınmada uyarma görevini yeterlikle yapamayacağı ortaya çıkmıştı. 1930'larda, dıştan gelen dinamik etkenin zayıflığı, bazı Lâtin Amerika ülkelerinde benimsenen ekonomi-içi bir uyarma politikası ile karşılanmıştı. Bunun için de, yukarıda açıklandığı gibi, ithal katsayısını küçültmek gerekiyordu. İkinci

Dövizin, böyle başka başka yerlerde kullanılması, enflasyonun ülke içinde yarattığı etkilerle yakından bağlıdır. Fiyat yükselişleri olağanüstü kârlara yol açarak, bunlar tasarruf imkânları büyük olan, oldukça küçük bir grubun elinde toplanmaktadır. Bu tasarruf imkânlarından ne kadarının toplu tasarrufa çevrildiğini, bu tasarrufun da toplum için en verimli alanlarda kullanılıp kullanılmadığını ortaya çıkarmak pek ilgi çekici olur.

Eğer enflasyondan tüneyen kârların büyük bir bölümü gerçekten tasarruf edilmiş, etkilice yatırılmışsa, az önceki görüşü benimseyenler önemli bir puan kazanmış olurlar. Ne çare, eldeki biriki rakam herhangi bir genelleştirmeye yardımcı olacak şeyleri sağlamıyor. Brezilya - Birleşik Amerika Birleşik Teknik Komisyonu'nun Brezilya için verdiği bilgi, az da olsa, biraz ışık tutabilir buraya. Öğrendiğimize göre, 1946'da büyük korporasyonlar kârlarından yüzde 30 - 40'ını yeniden yatırıp, geri kalanı paydaşlar arasında dağıtıyorlandı. Bütün korporasyonların dağıttığı tutarın 12.000 milyon cruzeiro olduğu, bunun dörtte birinin, ya da kabaca 3.000 milyonunun çeşitli tasarrufları temsil ettiği sanılıyor. Rakamları tüm olarak alırsak, toplam kârlardan sadece yüzde 50'sinin, doğruca ya da dolaylı olarak yapılan yatırımları temsil ettiğini göreceğiz. Durum böyleyse, yoğaltım oranı pek yüksek demektir. Aynı kaynaktaki başka bilgilerden de çıkarılabileceği gibi, yüksek gelirli grupların ithalât katsayısı da yüksek olduğu için, birikmiş yabancı dövizden çoğunun iktisadî kalkınmada gereksiz olan maddelere harcanmış bulunması hiç de şaşırtıcı sayılmaz.

Mantıkça, enflasyondan bazı gruplar geniş ölçüde yararlanmışsa, öteki gruplar zarar görmüş demektir. Daha bu konudaki çalışmalar kesin sonuçtan uzakta da, bugünküyle geçmişteki enflasyonlar arasında pek büyük bir başkalık da yoktur. Gerçek gelirin müteşebbislerle, yarar gören kişilere aktarılmasının yükü genellikle orta sınıflarla sabit gelirli gruplara binmiştir. Azçok örgütle-

Dünya Savaşının yaşantıları bu politikanın nereyedek götürüleceğini göstermiştir. Savaş, bu katsayının iyice küçültülmesine yol açmış, dıştan gelen etkenin gücünü de iyice artırmıştır.

nebilmiş sendikalar da, çokkez bir gecikmeyle, fiyat artışlarına ücret artışı yoluyla yetişmeye, bazan da bunu aşmaya çalışıyorlar. Yine de, sadece bazı kesimlerin değil, bütün topluluğun ne denli yararlanabileceğini gösterebilecek güvenilir bilgiler yok elimizde. Şunu da unutmamalı ki, ücretler fiyatlara göre düzenlenmemiş de olsa, genişlemenin ilk dönemindeki istihdam artışı, çokkez işçi ailesinin gerçek gelirinde bir artış anlamına gelir.

Gerçek gelir artışı, ilk, kararlı genişleme dönemi aşıldıktan sonra son bulmuş da olsa, enflasyonun yarattığı bu yeni gelir dağılımı, enflasyondan yararlanan kesimlerde, toplumun genel refahı yükseliyormuş gibi bir aldanmaya yol açar. Bu, iyimserlik ve israf dönemine özgü bir aldanmadır. Bu dönemde, özellikle ulaşım!a öteki kamu ve özel yatırımlarda sermaye donatımı yenilenmemekte, artmış olan para kaynaklarının büyük bölümü de kısa zamanda harcanıvermektedir. Aslında bu, birikmiş sermayenin yoğaltımı demektir; gelirdeki gerçek bir artışla karıştırılmamalıdır. Bu aldatıcı görüş, ikinci dönemde yani enflasyon şiddetten düştükçe azalmaya başlar, üçüncü dönemde, sıkıntı günler geldiği zaman artık yitmiştir.

Lâtin Amerika'nın ilk dönemi aştığı görülüyor. İkinci dönem geliştikçe, iktisadî düzenin işlemesine engel olacak aşırı toplumsal çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Bugünkü iktisadî düzenin aksamadan gelişmesine aykırı bir ortamla birlikte, özel teşebbüste kişisel sorumluluk duygusunun yerleşmesine engel bazı devlet zorlamaları ve bu yolda bazı malî tedbirler belirlemektedir. Burada Lâtin Amerika ülkelerini nkalkınmasında canalıcı önemi olan bir faktörle karşılaşıyoruz: müteşebbisin ödülünü geniş ölçüde artıran enflasyon, aynı kişinin etkililiğini iyice azaltarak son bulmaktadır. Devlet, müteşebbisin enflasyondan doğan kazançlarının büyük bölümünü vergileyerek alır. Enflasyon kârları yokolup, Devletin maaşlarla ücretleri hayat pahalılığına göre düzenlemesi gerekince, kamu harcamalarının temsil ettiği millî gelir payının sermaye birikimi zararına çoğalması gibi apaçık bir tehlikenin yanısıra, bu vergilemenin yolaçtığı kamu harcaması artışı da ötekilerden daha az önemli olmayan bir sorun yaratmaktadır.

Yukarıdaki gerçekleri, bunlardan çıkan sonuçları tarafsızlıkla elden geçirdikten sonra, enflasyonun bir toplu tasarruf yolu olarak değeri üzerine güvenilir sonuçlara varabiliriz ancak. Varılan rakamlar ne olursa olsun, enflasyonun, bazı Lâtin Amerika ülkelerinde gitgide önem kazanan gönüllü tasarruf yollarını tıkladığı ortadadır. Paranın kararlılığı, yeni şartların getireceği yeni kurallara göre kurulacağı zaman, endüstrileşmenin tasarruf kaynağı olabilecek şeyleri buradan çıkarabiliriz. Kısacası, eğer toplumun çeşitli kesimleri enflasyon yoluyla bir zorunlu tasarruf birikimine katılıyor, oysa enflasyonun yararları sadece bazı imtiyazlı gruplara aktarılıyorsa, toplumda aksaklıklar yaratan zorunlu tasarruf bir yana, kaynakların üretim amaçlarına daha iyi atanabileceği başka tasarruf yolları (gönüllü ya da toplu) bulunup bulunamayacağı gibi bir sorun çıkar karşımıza. Burada, dış tasarruflara başvurmanın kaçınılmaz olduğu gibi bir sanı doğabilir. Ne çare, 1930'larda o sıkıntılı denemenin bize bıraktığı sorunun, bugün de çıkar yolu yoktur. Borçlu ülkelerin o günlerdeki ödeme güçlükleri alacaklı ülkelerin aklına takılı iken, bu ödeme güçlüklerinin ya şartlarını unutmaya, bazı kurallar gözetilirse geçmiş olayların tekrarından sakınılacağı gibi yanlış bir inancın kökleşmesine doğru bir eğilim de var bugün. Burada, dış ticaret trend'leriyle ilgili olarak sözünü ettiğimiz aynı temel sorunla karşılaşyoruz. Birleşik Amerika Ticaret Dairesinin 1943'de yayınladığı bir incelemede de bu konuya değinilmiş.

1929'larda Birleşik Amerika, bazı ülkelere, ithalâtı karşılığı, yatırımlar ve bazı maddelerle 7.400 milyon dolarlık bir kredi açmıştı. Bu ülkeler de, Birleşik Amerika'nın yatırdığı sermaye karşılığında, kârların transferlerinden başka, 900 milyon dolar ödeyeceklerdi. 1932'de, Birleşik Amerika'nın verdiği dolar tutarı 2.400 milyon dolara indiği halde, bu ülkelerin ödediği karşılık yine 900 milyon dolarda kalmıştı. Böylece, bu ülkelerde, 1929'daki 6.500 milyon dolara karşılık, Birleşik Amerika'nın ithalâtından ve başka ödemelerden hemen hemen 1.500 milyon dolar kalıyordu. Bu rakamlara göre, o günlerde az ya da çok borçlu olan Lâtin Amerika ülkelerinin, borçlarını ödeyememiş olması hiç de şaşırtıcı değildir. Borç ödemeye devam eden birkaç ülke de bunu, ekonomileri-

min allak bullak olması ve para kaynaklarının kuruması pahasına, büyük bir sıkıntıya katlanarak yaptılar. Böyle bir denemeden sonra, borçlarını karşılayamayacakları, ya da ekonomilerini yıkıntıya götürecek bir durumu yeniden yaşamak istememelerinden tabii birşey olabilir mi?

Ne yönden düşünersek düşünelim, önümüze çıkan sorunları elden geçirecek bir plân olmaksızın, yeniden, 1920'lerdeki yatırım akımını yaratmaya kalkışmak pek tedbirsizce bir iş olacaktır. Uluslararası kredi kurumlarının da, böyle bir plânın hazırlanmasında önemli payı olacaktır. Böylece, Lâtin Amerika'da verimliliği artırarak ekonominin gelişmesine ve gerekli ödeme gücünün sağlanmasına en uygun yatırım türleri, karşılıklı olarak gözden geçirilebilir.

ENDÜSTRİLEŞMENİN SINIRLARI

Lâtin Amerika'daki iktisadî kalkınmanın, bu ülkelerin çoğunda pek düşük olan kişi başına ortalama gelir artışıyla nüfus artışına bağlı olduğu açıktır. Kişi başına ortalama gelir artışına iki yolla varılabilir: ilki verimlilik artışıyla; ikincisi, verimliliğin belirli bir düzeyde olduğunu varsayarsak, ilksel madde üretiminin bir bölümünü ithal eden endüstri ülkelerindeki gelire göre, ilksel üretimde çalışan kişi başına gelirin artışıyla. Gelirin, böyle, merkez ülkelere göre düzenlenişi, teknik gelişmenin yararlarının merkezle çevre arasında dağılımındaki gelir denksizliğini düzeltmeyi de sağlayabilir.

Şimdi, verimlilik artışını, nüfusla bağlantısı yönünden ele alalım. Bu sorun iki yönlüdür. Bir yandan, çağdaş tekniğin benimsenmesi, işgücünün, yer aldığı çalışma dallarındaki üretimi artırma yolunda daha etkili kullanılması, ya da başka çalışma dallarına yöneltilmesiyle, kişi başına üretimin artmasını sağlayacaktır. Öte yandan, verimsiz alanlarda çalıştırılanları, verimliliği pek düşük olan ve bu düşük verimlilikte önemli bir artış yaratılamayan çalışma dallarından, teknik gelişmeyle böyle bir artışa erişebileceğimiz çalışma dallarına kaydırarak da, verimlilik endeksini yükseltebiliriz. Tarımda, teknik ilerlemeyle yaratılan etkinin iyi

bir örneğini görebiliriz. Bellibaşlı tarım kollarında teknik gelişme, işgücünde gittikçe azalan bir artışın yanısıra, üretimde sürekli bir artışa yolaçar. Başka bir deyişle, tarım, çalışma çağındaki nüfusun artışından gitgide azalan bir oranı çekerken, endüstride ve başka çalışma dallarında istihdam daha da antabilir. Burada sorun, çalıştırılanların başka iş dallarına aktarılması değil, çalışma çağına ermiş olanlara yeni iş dalları açılmasıdır. Ama, endüstrinin son yıllardaki hızlı gelişimi, işçilerin, tarımın zararına, endüstriye aktarma olduğunu göstermiştir. Sonra, büyük depresyondan sonra tarım ürünlerine karşı dış talep artışı daha önceki yıllarla karşılaştırılırsa, genellikle yavaş gitmiş sayılır. Bu gerçeği yukarıda belirtilenlerle birlikte düşünersek, bu maddelerin ihracatçısı Lâtin Amerika'nın nüfus artışını, endüstriden başka ne gibi bir üretim dalının çekebileceğini kestirmek pek güç olur.

Teknik gelişme, başka dallarda da bu söylenen sonuçları doğurabilir; bu da, endüstrinin gelişimi için önemli bir insan gücü kaynağının yaratılması demek olur. Elimizdeki kaynaklar bununla da bitmiyor. Çağdaş tekniğin gereği gibi kullanılacağını varsayarsak, endüstrideki verimlilik, burada boşa giden ve eldeki endüstrilerin genişlemesi ya da yenilerinin kurulması için kullanılabilecek olan insan emeğini gösterebilir bize.

Bazı ülkelerin son yıllardaki denemelerinden, gözden geçirilmeye değer olduğu anlaşılan başka bir yol da var. Halk yığınlarının düşük gelir düzeyi, yüksek gelirlielerin, birtakım el yapımı mallarından özel-kişisel hizmetlerden oldukça düşük fiyatlarla yararlanabilmesini sağlıyor. Bu, insan gücünün verimsiz alanlarda tutulmasından gelmektedir. Endüstrideki verimlilik artıp kişi başına gerçek gelir yükseldikçe, bu, verimsiz alanlardaki kişilerde de endüstriye geçmek için bir eğilim belirir. Bu akım toplumdaki bazı kesimlerin zararına olmakla birlikte, endüstri ülkelerinin geçirdiği denemelerden, teknik gelişmeden doğacak yararların ülkenin bütün kesimlerine dağılmasında olağan yolun bu olduğunu görüyoruz. İşin püf noktası, bütün bütüne verimlilik artışında da değildir. Eğer artışın büyük bölümü, yoğunaltımın artmasına, ya da üretken çabanın vaktinden önce yavaşlatılmasına yolaçarsa, endüstrileşmeden gözetilen toplumsal amaç tehlikeye girebilir.

Bu verimlilik artışını sağlayabilmek için kişi başına sermaye epeyi artırılmalı, bunu etkili kullanabilmek tekniği elde edilebilmeli, denmektedir. Gerçekte, endüstrideki yüksek verimlilikten doğan genel bir ücret artışı azar azar öteki çalışma dallarına da yayılır; bu çalışma dalları da verimliliklerini artırabilmek için, kişi başına daha çok sermaye kullanmak zorunda kalacaklar, zaten verimliliklerini artırmaksızın daha yüksek ücret ödeyemeyeceklerdir. Böylece, ucuzluğundan ötürü daha kârlı olan insan gücüne yer veren birçok çalışma alanları mekanikleşmeye yönelecektir.

Böyle potansiyel sermaye ihtiyaçlarının ve bunları karşılayacakların kaynakların sınırını yaklaşık da olsa kestirebilmek kolay değildir; öyle ki, belli başlı Lâtin Amerika ülkelerinde, bugün kişi başına kullanılan sermayeyi bile doğrulukla kestiremiyoruz. Ama, endüstrileşme sürecinin ilk döneminde ortaya çıkan ihtiyaçlara göre konuşulacaksa, sermaye malları dışındaki ithalât ve dış ödemeler karşılandıktan sonra, ihracatın yaratacağı kaynakların bu ihtiyaçları karşılamayacağını görebiliyoruz. İthalât katsayısının küçültülmesini de düşünebiliriz. Bu iş, gerek genel katsayıya gerekse dolar katsayısına uygulanabilir ve sermaye malların ithalini artırabilmek için, gereksiz malları azaltarak ya da bunlara hiç yer vermiyerek yapılabilir. İthalâtın bileşimindeki değişiklik, endüstrileşmenin gelişiminde pek önemlidir. Bunun ne demek olduğunu biliyoruz: ithalâtın, ihracatla sağlanan kaynaklara uydurulmasıdır. İhracat yeter derecede artarsa, ithalâtı kısıtlamak gerekilmeyecektir. Şu var ki, Lâtin Amerika'nın ihracatı, geniş ölçüde, Birleşik Amerika ve Avrupa'daki gelir dalgalanmalarıyla, bunların Lâtin Amerika mallarına karşı ithal katsayılarına bağlıdır. Ondan, Lâtin Amerika bu ihracatı doğruca kontrol edemez; durum, öteki ülkelerin kararlarına göre değişebilir sadece.

Lâtin Amerika'nın, ilksel üretimin zararına endüstri üretimini artırmak için, endüstrileşmeyi, bazı faktörleri ilksel üretimden endüstriye kaydıracağı noktayadek götürmesi, başka bir sözle, ithalâtla ihracatı belirli bir düzeyde tutmak için, ithalâtın yerine endüstrideki üretimi artırma amacıyla ihracattan bir bölümü göz-

den çıkararak bu düzeyi alçaltması da işin başka bir yönüdür. Acaba bu durumda verimlilikte bir artış olacak mıdır? Bu noktada sorunumuzu klâsik ölçülerle ele alalım. Böylece, yapacağımız şey, ilksel üretimden endüstriye kaydırılan faktörlerin yarattığı üretim artışının bundan önce ihracata karşılık elde edilen mal toplamından büyük olup olmadığını kestirebilmek olacaktır. Eğer yaratılan üretim artışı daha büyükse, bu, o toplumda verimliliğin arttığını gösterecek, daha büyük değilse gerçek gelinde bir yitlilik olduğu anlamına gelecektir.

Görüyoruz ki, bu, endüstrileşmenin en önemli sınırlarından biridir; bu, ekonomi geliştikçe daha az kısıtlayıcı olabilecek, ama ilk amaç halk yığınlarının gerçek refahını yükseltmekse, boyunca gözönünde tutulacak dinamik nitelikte bir sınırdır. Lâtin Amerika'nın bu sınıra yaklaştığını gösteren bir belirti yok bugün. Lâtin Amerika, endüstrileşme sürecinin başlangıcındadır; verimlilik artışının yarattığı insan gücüyle, endüstrinin gelişimi için yeter büyüklükte görünüyor. Sonra, endüstrileşme sürecinin daha ileri bir aşamaya ulaştığı ülkelerde de, ihracattaki gerçek bir artışla endüstri kalkınması arasında seçim yapma gibi bir durum da olmamıştır.

Verimlilikteki artış, sermayede de önemli bir artışa bağlıdır; bunun elde edilebilmesi de, uzun bir zamanın geçmesine, sermayede, nüfus çoğalmasının gerektiğinden başka artışlar da yaratabilecek yeni tekniklerin doğmasına bağlıdır. Tasarrufların da kısıt olduğunu biliyoruz. Bunları, toplam üretimde en büyük artışı verecek yolda kullanmak gerekiyor. Ama, yanlış bir tutum bu tasarrufların gereği gibi kullanılmamasına yolaçabilir. Tarımdaki teknik gelişmenin ve tarım ürünlerine karşı oldukça ağır bir dış talebin çok kez, çalışma çağındaki nüfus artışından gitgide daha büyük bir bölümünü, tarım yerine endüstriye çektiğini belirtmiştik. Burada, tarımın, gerek iç yoğaltımda gerekse dış talepteki artışı karşılamak için, bu yıldan yıla artan toplama ihtiyacı olduğunu, ama alınan çeşitli tedbirlerden ötürü endüstrideki genişlemenin, tarımı, gitgide artan ihracatı karşılayacak işgücünden yoksun bıraktığını düşünelim.

Endüstri üretiminin ihracatın yerini almasından ötürü, neden gerçek gelirden bir yetiklik olacağı, yukarıda belirtilmişti. Bunun yanısıra başka bir yetiklik de çıkacaktır. Toprağın, maliyetsiz, pek değerli bir üretim faktörü olduğunu biliyoruz. Endüstri ile karşılaştırsak, toprağa yatırılacak sermaye pek az sayılır. Ondan, tarımda etkili çalışabilen işçiler, endüstride çalıştırıldıkları zaman, daha büyük bir sermaye talebine yolaçacaklardır. Bu artan sermaye, nüfustaki yıllık toplam artış içinde dağıtılmayıp, bu artışın sadece bir bölümüne ayrılabilirse daha verimli kullanılmış olacak, böylece, kişi başına daha yüksek bir sermaye verimliliğinin de daha yüksek olmasını sağlayacaktır. Yani, sermayenin bütün toplam içinde dağıtılması, başka yolla elde edilebilecek bir verimlilik artışına engel olmaktadır.

Sonra, eğer verimlilik artmamışsa, verimsiz dallarda çalıştırılanların endüstriye aktarma olması için pek az bir uyarı var demektir; bu da, insan gücünün en uygun yerde kullanılması yerine, en verimli işlerden çekilmesi sonucunu doğuracaktır. Bu olmayacak birşey değil, Lâtin Amerika'nın karşı karşıya olduğu, iktisadî kalkınma programlarında özel amaçların ve bunlara erişme yollarının gösterilmemesinden pekâlâ içine düşebileceği bir tehliktir. Bundan ötürü, Lâtin Amerika'dan yapılacak ihracat nedeni çok olursa, iktisadî kalkınma haddi de öylesine büyük olacaktır. Ama, Lâtin Amerika'dan ithalât yapan ülkelerin, bu ithal mallarının yerlisini yaparak, yeniden, koruyucu bir politika güdeceklerini de gözden uzak tutmamalıyız. Tabii, olayların bu yöne dönmesi kötü olur; ama böyle bir durumda tek çözüm yolu, ithalât artışını ihracatla bir hizaya getirmek için kısıtlamak ya da mutlak olarak azaltmaktır. Böyle bir durumda, kişi başına gerçek gelirdeki artış, aslında ulaşabileceği düzeyin altında olacaktır; durum şiddetli ise, gelir daha da düşebilir.

Yeri gelmişken, önemli bir gerçeğe de parmak basmalıyız. Avrupa bugün, yeryüzünün başka bölgelerindeki yatırımlarından çoğunu yitirmiştir. Dolar durumuna bakarsak, eski imkânlarına yeniden kavuşsa bile Lâtin Amerika'ya dolar sağlayabilecek duruma geçemeyeceğini görürüz. Tersine, kendi ticaretini denkleştirebilmesi için büyük çaba göstermesi gerekmektedir. Ondan, her-

hangi bir ülke Avrupa'dan yaptığı ithalâtı, bu bölgeye ihracatında pek önemli bir düşme olmaksızın azaltabilir; ama, Lâtin Amerika'nın tümü için durum böyle değildir.

Kişi başına sermaye artışını incelerken, endüstri işletmelerinin yeterli bir büyüklüğe erişebileceğini, bunun için de minimum bir üretimin gerekli olduğunu varsaymıştık. Lâtin Amerika ülkeleri için bu yeterli büyüklük nedir? Çeşitli ülkelerdeki çeşitli şartlar, bir genelleştirme yapmayı güçleştiriyor. Sonra, bu ülkelerde bugüne dek, sistemli bir verimlilik araştırması yapılmamış, bunun, işletmenin ve endüstrinin en uygun büyüklüğü ile bağlantısı incelenmemiştir. Ama, bir endüstrinin çok sayıda etkisiz işletmeye bölünüşü, ya da bazı maddelerin pazarlarını birleştirerek daha yüksek bir verimliliğe ulaşan ülkelerde oldukça küçük işletmelere bölünüşü gibi örnekler karşımızdadır. Pazarların bugünkü bölümü, bu bölümün sonucu olan etkisizlik, endüstrideki gelişimin başka bir sınırlaması olarak karşımıza çıkıyor. Yine de, coğrafî yapıları ve iktisadî özellikleriyle, bu ülkelerin ortak yararları için ortak çabalarıyla altedebilecekleri bir sınırlamadır bu.

Bu bölümün başında, gerçek geliri artırmanın iki yolu olduğunu belirtmiştik. Bu yollardan biri verimlilik artışına, öteki de ilksel üretimdeki gelirin yükseltilmesine, böylece, bu gelirle büyük endüstri ülkelerinin gelirleri arasındaki denksizliğin azaltılmasına bağlıydı. Bunlardan ikincisi, ancak, ilki başarılabilirse sağlanabilir. Lâtin Amerika'da, endüstrideki verimlilik ve ortalama gerçek gelir artarsa, tarım ve ilksel üretimdeki ücretler de başka ülkelerde olduğu gibi genel olarak yükselecektir. Bu etki yavaş olacaktır; ilksel madde ihraç eden bellibaşlı ülkelerdeki ortalama gelir artışları arasında bir bağlantı olmazsa, yukarıda belirtilen gelir yükseltmelerinde, iç ya da dış, sakınılamayacak güçlükler doğabilir.

Bu yöndeki gelişmeler, Lâtin Amerika'nın, dalgalanmanın çıkış döneminde teknik ilerlemeden sağladığı yazarların bir bölümü ya da tümünü çok kez yitirdiği noktada, yani, dalgalanmanın iniş döneminde de, ilksel madde fiyatlarını eski yerinde tutabilme gücüne bağlı kalacaktır. Bu konu da, uluslararası iktisadî işbirliğine açıktır.

LÂTİN AMERİKA'DA ANTI-SİKLİK BİR POLİTİKANIN TEMELİ NE OLABİLİR?

Bugünkü düzenimizde, iktisadî gelişmenin belirli biçimi dalgalanmadır. Bunun açıklanışı tek, genel bir teorinin çatısı altında olmalıdır; oysa dalgalanma, merkezlerde başka, çevrede başka türlü ortaya çıkmaktadır. Bu ayrıcalıklara rağmen, merkezlerdeki dalgalanmalar üstüne çok şey yazılıp çizilmiş, çevreden bu konuda pek söz edilmemiştir. Burada sıralayacaklarımız, bu boşluğu doldurmaya girişmek değil, sorunun incelenmesinde temel olabilecek anti-siklik bir politikayla ilgili bazı düşüncelerin ana çizgileri olacak. Soyut bir inceleme yapamayacaksak, her ülkeyi, iktisadî yapısı ve o günkü şartlarıyla, bu düşüncelere uygun olup olmadığı ya da dalgalanmayı inceleyecek başka yollar bulunup bulunmayacağı bakımından teker teker elden geçirmemiz gerekir.

Birleşik Amerika hükûmetinin, anti-siklik bir politika gütmeye önem verdiğini biliyoruz. Yine de, bu konuda, dalgalanmanın merkezinden alınacak tedbirlere bel bağlamak pek doğru olmaz. Lâtin Amerika ülkeleri, kendilerine düşen işi birlikte yapmaya hazırlanmalıdırlar.

Merkezlerde, bu amaç için benimsenen tutum, doğruca, iktisadî dalgalanmaların dinamik etkeni olan yatırımları etkilemektir; çevredeyse, durum başka türüdür. Çevrede dinamik etken ihracattır; böyle olması olağan birşeydir, çünkü ihracattaki dalgalanmalar, yatırımlarla yakından bağlı olan merkezdeki gelir dalgalanmalarını gösterir. Şüphesiz, merkezlerin yatırımları düzenleyebilmesine karşılık, ihracatın düzenlenebilmesi çevrenin gücü içinde değildir. Ondan, Lâtin Amerika ülkelerinin iç etkinliklerini, dalgalanmaların yaratacağı önemli sonuçlara bırakmamanın yollarını aramalıyız. En başta akıldan sileceğimiz şey, endüstrideki gelişmenin Lâtin Amerika ülkelerini bu dalgalanmaya açık kalmaktan önleyebileceği sanısıdır. Böyle bir durumda, ihracat millî gelirin pek küçük bir oranına inecektir. Sonra, herhangi bir ülke çevreden koparak bir dalgalanma merkezi olacak, dış etkilere açıklığı oldukça azalsa da, düzenin merkezlerdeki dalgalanmalara yol açan özellikleri, şimdi o ülkede belirlemeye başlayacaktır.

Biz daha çok, endüstrideki gelişmenin şehirleşen işgücündeki dalgalanmaları artıracığı, böylece, iktisadî dalgalanmanın sonuçlarını açık açık belli edeceği sanısındayız. Hemen hemen tarıma bağlı bir ülkede depresyonlar, işsizikten çok tarım bölgelerindeki gelirin düşmesi şeklinde görünürler. Gerçekten, büyük dünya krizi sırasında Lâtin Amerika ülkelerinde iş bulmak için şehirlere göçmüş olan halk yine toprağa dönmüş, işsizlik sanki bütün topluma yayılmıştı. Bu, endüstride çalışan büyük kütlelerin şehirlende toplandığı zamanlarda pek beklenen birşey değildir; böyle bir durumda, dalgalanmanın yarattığı işsizlik önemli toplumsal karışıklıklara yolaçabilir.

Öyleyse, endüstrileşmenin dalgalanma gibi bir sıkıntıya yolaçacağı sonucuna mı varacağız? İktisadî düzeni kendi başına kendi kuvvetlerine göre işlemeye bırakacaksak, böyle bir sonuca varılabilir. Ama düzen böyle bırakılmayacaksa, endüstrideki gelişme anti-siklik politikanın en etkili araçlarından biri olabilir.

Seçilebilecek yolları kısaca gözden geçirebiliriz: bu yollardan belki de en çok bilinenine göre, yatırımların (özellikle kamu yatırımları) ihracat dalgalanmalarının tersine artırılıp azaltılmasıyla, ihracat dalgalanmalarının ekonomide yarattığı etkiler azaltılmaya, ya da giderilmeye çalışılır. Bu tutum belirli şartlara bağlıdır. İktisadî dalgalanmanın çıkış döneminde vergi gelirleri yükselmekte, piyasa, kamu tahvillerinin satışına uygun duruma gelmektedir. Bununla birlikte, Devlet, kamu yatırımlarını artırmak için bu ek kaynaklara başvurmaktan sakınmakla kalmayıp, bunları özel istihdamdaki artış oranında azaltmaya gitmelidir. Böylece, çıkış döneminde, kaynaklar sıkıntılı günler için biriktirilecek, ya da bir önceki daralma döneminde açılmış banka kredilerinin ödenmesinde kullanılacaktır. Bu ihtiyaçlardan söz etmek bile onları yerine getirmenin ne güç olduğunu gösteriyor. Lâtin Amerika ülkeleri tam bir kalkınma süreci içinde oldukları için, yatırımın projeleri sınırlı kaynaklarla yürütülebilenlere göre daha geniş olmalıdır. Kaynaklar çoğalıp bu projelerin yürütülmesi fırsatı açıldıkça, yöneticilerin bu kaynakları ilerisi için biriktirmeleri, anti-siklik bir tutumu başarılı kılmanın her zaman politik çıkarılara uygun düşmeyecek davranışlara bağlı olduğunu da gösterecektir.

Başka güçlükler de var: plânların esnek olabilmemesi gibi, Yatırımların iktisadî dalgalanmaya göre arttırılması, kısılması kolay bir iş değildir. Sonra, halkı depresyondan en çok etkilenmiş çalışma dallarından, yeni kamu yatırımlarıyla yaratılan dallara çabucak aktarmak da gerekebilir. Bütün bunlar, anti-siklik bir tutumdan vazgeçilmesine yolaçmasa da, Lâtin Amerika'nın özelliklerine daha yatkın başka yolların bulunacağını âkla getiriyor.

İhracat dalgalanmalarına rağmen, ekonomideki etkinliğin yüksek bir istihdam düzeyine ulaşması önemli sayılır. Bu dalgalanmaların ekonomide iniş çıkışlar yarattığını biliyoruz. İhracat artınca, iç talep, sonra da istihdam ve gelir artmakta, gelirin yükselişi ithalâta da (ithalâtın sonradan ihracata ayak uydurmasına rağmen) bir yükselişe yolaçmaktadır. Lâtin Amerika'da dalgalanmanın çıkış dönemi böyle olmaktadır. İniş dönemindeyse, ihracattaki düşüş gelinde, istihdamda bir düşme yaratır, böylece ithalât da azalır.

İşler böyle olurken, ekonomide etkinliğin en düşük düzeye indiğini düşünelim. Gelirdeki eş indirimle istihdam da, örneğin en üst düzeyi olan 10.000'den en alt düzeyi 7.500'e inmiş olsun. Bu 7.500'den yüzde yirmisi, ya da 1500'ü iç üretimle birlikte nüfusun gerekli ihtiyaçlarını karşılamaya ayrılan ithalâta gitmekte, ihracatın indirildiği pek düşük düzey de bu ithalâtı ancak karşılayabilmektedir. Eğer, istihdamla geliri en üst düzeye çıkarmak için büyük endüstri merkezlerindeki benzer bir genişleme politikası yürütülürse, ithalâta, katsayının değişmemesi şartıyla, hemen bir artış olacaktır. Böylece, gelir 10.000'e ulaşınca ithalât en az 2.000 olacak, ihracat 1.500'e yakın bir düzeyde tutulabilirse, para kaynaklarını pek kısa bir sürede kurutan bir dengesizlik doğacaktır.

Hemen belirtmeli ki, dalganın iniş döneminde, merkezde aynı sıkıntılar doğmaz, çünkü böyle bir zamanda çevre ülkelerinden merkeze altın akımı olmaktadır. Ondan, olağanüstü kaynaklar bulunmaksızın bu ülkelerin istihdamı arttıracak bir genişleme politikası izlemeleri, ithalât katsayısını küçültmeleri düşünülemez.

Böyle bir politika, önemi ülkeden ülkeye değişen engellerle sınırlıdır. İşi basitleştirmek için, bu engellerin aşıldığını, katsayının da gümrük duvarlarındaki değişikliklerle azar azar 20'den 15'e indiğini düşünelim. Bu, ithalât en düşük düzeyi olan 1.500'ün üstüne çıkmaksızın, gelirin, istihdamın artabilmesini sağlar; 1.500 düzeyinde, ihracat da yapılabilmektedir. Böylece, ödeme dengesinin denkliği bozulmaksızın, en üst istihdam düzeyine ulaşılmış olur. Bu yolla, ithalât bir 500 daha azalmışken, katsayının küçülmesinden ötürü bu en üst düzeyde nüfusun gerekli ihtiyaçları karşılanabilecektir. Görülüyor ki burada sorun, aradaki tutarı, bu tutar ister yapılmış yoğaltım malları ister yapılmış madde yapımına gerekli ham madde olsun, iç üretimle kapatabilmektedir.

Ama, yoğaltımın tümü, hemen ya da kısa süre içinde yoğaltılacak maddelerle bitmez. Başka yerde de belirttiğimiz gibi, büyük endüstri ülkelerindeki teknik ilerleme, ithal edilen dayanıklı yoğaltım mallarına karşı gitgide yeni ihtiyaçlara yolaçmaktadır. Yaşama düzeyi yükseldikçe bu malların gerekliliği de kaçınılmaz olur. Ama bu kaçınılmazlık, ihracatın ancak zorunlu ithal mallarını karşılayabilmesi durumunda, yeni maddeler ithalinin bütün bütüne azaltılamayacağı demek değildir. Bu malların dayanıklılığından ötürü, bir önceki çıkış döneminde serbestçe ithal edilmişlerse, iniş döneminin şartlarına göre ithalleri kısıtlanabilecektir.

Aynı şey sermaye malları için de böyledir. Dalgalanmanın çıkış döneminde ihtiyaçlar karşılanabiliyorsa, iniş döneminde bunların ithalâtı geçici olarak sınırlanabilir. Sonra, günlük ihtiyaçları doğruca ya da dolaylı olarak karşılayan malların katsayısı küçültülürse, gerek dayanıklı sermaye gerekse dayanıklı yoğaltım mallarının ithali için eskisine göre daha büyük bir yer açılacaktır. Bir de, günlük ihtiyaçları karşılayan ve ithalleri bolluk dönemlerinde oldukça büyük tutarlara varan, gereksiz mallar vardır. Döviz kıt olduğu zaman, bunların ithali önemli sonuçlara yolaçmadan azaltılabilir.

Kısacası, bu politikanın amaçlarına göre ithalât iki bölüme ayrılıyor. Bunların birinde, sonraya bırakılmayacak olanlar, yani, en az ihracatla en yüksek istihdamı sağlamak ve günlük ihtiyaçla-

rı karşılamak için zorunlu olan mallar ve maddeler yer alacaktır. Öteki bölümde, günlük yoğaltıma gidecek gereksiz mallarla, niteliklerinden ötürü sonraya bırakılabilecek dayanıklı yoğaltım ve sermaye malları bulunacaktır.

Şimdi örneğimize dönelim yine. Benimsenen politika en yüksek istihdamı sağlamış, ama ihracat da dalgaladaki yeni bir çıkışın etkisiyle yine artmıştır. Aynı zamanda, en alt düzeyine inmiş olan ilksel madde talebi de ihracatın değerce yükselmesinden doğan gelir artışı ile birlikte artmıştır. En yüksek istihdama ulaşıldığı zaman, talepteki artışın ithalâta da karşılık bir artış yaratacağı açıktır. Fiyatlar da müteşebbislerin kârlarında bir artış yaratarak yükselecek, kârlardaki yükselme müteşebbislerin talebini, böylece de, ithalâtı artıracaktır. Bunların sonucu, ihracatın en düşük düzeyinin üzerine çıkmasından doğan gelir artışı, iç istihdam düzeyine ilişmeksizin, şu ya da bu yolla ithalâtın artırılması demek olacaktır.

Şunu yine hatırlamalı ki, katsayının böyle düzenlenişi, ithalâta bir azalma demek olmayacaktır. Hangi anti-siklik politika benimsenirse benimsensin ithalât, aslında ihracata ve yabancı yatırımlara bağlı olacağı için, aynı büyüklükte kalacaktır. İstenen amaca ulaşmak için, ithalâtın, sadece bileşimini değiştirmek gerekir.

Başka türlü söylersek, değişiklik şöyle olacaktır: İhracat en düşük düzeyinde iken, bir çevre ülkesi, ithalâtın sadece küçük bir bölümünü ödeyebilir. Bu küçük bölüm de, en yüksek istihdam düzeyini sağlayabilecek ithalâtı kapsayamaz. Ondan, bir yandan en yüksek istihdamı sağlarken halkın günlük ihtiyaçlarını da karşılayabilmek için, ithalâtın bileşimi ve bununla da iç üretimin yapısını, hacmini değiştirmek gerekir.

İhracat en düşük düzeyinde iken, sadece istihdam ve günlük yoğaltım için gerekli mallar ithal edilebilir. Ama ihracat dalgalanmanın çıkışı ile yine artarsa, zamanla, talepteki artıştan ötürü başka malların ithal edilmesi de gerekli olacaktır.

Böylece, ithalâtın, halkın günlük ihtiyaçlarını karşılayacak bölümü ülkenin oldukça yavaş organik gelişimine ayak uydururken, daha ileriye bırakılabilecek olan bölümü de ihracat mallarındaki dalgalanmalara bağlı kalacaktır.

Yukarıda, günlük yoğaltıma ayrılan ithalâtın katsayısını küçültmenin, anti-siklik bir politikayı yürütebilmek için kaçınılmaz olduğu belirtildiği zaman, yenilmesi gereken engellerden söz edilmişti. Bu engeller de çeşitlidir. En başta, yurtiçi üretimin maliyeti daha yüksek olduğu için, iç üretimin ithalâtın yerini alması tarifelerin de yükseltilmesini gerektirir. Bu bakımdan, gerçek gelirden bir yitiriliş olacaktır. Ama, istihdamdaki dalgalanmaların sonucu yitirilen gelir pek yüksektir. Herhalde, istihdamın kararlılığından gelen toplam kazanç iç üretimdeki maliyetin yüksekliğinden doğan yitirilişten daha büyük olur. Şüphesiz doğal kaynakların belirsizliği, işçilerin ya da yöneticilerin yetersizliği, artan maliyetlerden doğan yitirilişin yüksek bir istihdamla ulaşılan gerçek gelir artışından pek büyük bir bölümünü çekmesine yolaçabilir. Bunun doğuracağı sıkıntılar da açıktır.

Sonra, iç üretimin ithalâtın yerini alması sermaye mallarının ithalini, bunun sonucu, katsayının küçültmesi sırasında da tasarrufa gidilmesini gerektirecektir. Yurtiçinde yeter tasarruf sağlanabilirse, sermaye mallarının ithali için, günlük yoğaltıma ayrılan ithalât katsayısı daha da küçültülecek, böylece, yaşayış daha da pahalılaşacaktır. Burada ikinci engelle karşılaşırız; şüphesiz bu engel, uluslararası malî kurumların işbirliğiyle, bunların bir yandan çevre ülkelere yardım ederken, merkezdeki sermaye malları talebinin değişmemesini de sağlayacak anti-siklik tedbirler göstermeleriyle bir parça yenilebilir.

Son olarak, bu çeşit bir anti-siklik politika, her zaman yararlanılamayan üretici faktörlerin kullanılmasını da gerektirebilir. Başka bir yerde de açıkladığımız gibi, çalışma çağındaki nüfusun artışıyla ve verimsiz alanlarda çalıştırılanlardan da yararlanarak bu güçlükler geniş ölçüde yenilebilir.

Lâtin Amerika'da, birbirini izleyen ihracat ve yabancı yatırım dalgalanmalarının indiği en düşük düzey, gitgide yükseliyor.

Bunların böyle olması, bir önceki dalgalanmaya göre daha aşağı bir düzeye inmeyecekleri anlamına gelmez; bu pek beklenen birşey değildir ama, örneğin büyük dünya krizindeki gibi, olabilir de... Yine böyle bir durum olursa, ancak, para kaynakları gerekli ithalâtın, en düşük düzeyindeki ihracatın üstünde kalan bölümünü karşılayabildiği, ya da uluslararası borçlanma kurumları anti-siklik tedbirlerle yardım yapabildikleri sürece, yüksek bir istihdam düzeyinde kalınabilir.

İktisadî dalgalanmanın iniş döneminde dayanıklı malların ithalini azaltmak gerektiğinden söz etmiştik. Acaba bunu sağlamak için döviz kontrolü kaçınılmaz birşey midir? Gördüğümüz gibi, bu malların talebindeki artış, en başta, ihracat artışının yarattığı yeni gelirden doğmaktadır. Onun için, eğer kredi genişlemesinin sonucu bu talep artışı pek büyük olmazsa, iktisadî dalgalanmanın iniş döneminde ihracat fiyatlarında büyük bir düşme olanadək, bir kısıtlamaya gitmek gerekmeyecektir. Eğer genişleme pek büyük olmuşsa, ya da ihracatın en alt düzeyi zorunlu ithalâtın da altına düşmüş, bunları karşılayacak olağanüstü bir kaynak da bulunamamışsa, kısıtlayıcı tedbirlere gidilebilir.

Bu durumda seçilecek yollar bellidir: ya zorunlu ithalâtın katsayısı daha da küçültülecek (koruyucu tarifelerin yükseltilmesi yoğaltıcılar için yeni bir yük demektir), ya da sonraya bırakılabilecek maddelerin ithali döviz kontroluyla kısıtlanacaktır. Hem zorunlu olmayan maddeleri ithal eğsinimi büyük, hem de geniş bir iktisadî kalkınmaya gerekli sermaye mallarını ithal etme düzeyi yüksek olan bir ülkede, başka tedbirlere girişmeksizin, döviz kontroluyla iyi bir seçim yapılabilir. Bu özel durumlarda ithal permillerinin dağıtımı için, ithalâta ayrılan döviz tutarı içinde arz-talebin serbestçe hareketini sağlayacak basit kontrol tedbirlerine yer verilebilir.

Öte yandan, bir ülke kolay para politikası güdüyorsa, ya devalüasyona ya da bir döviz kontrolü sistemine yöneleceği açıktır. Böylece, anti-siklik politikanın etkili bir aracı enflasyoncu bir politikanın da aracı olmaktadır. Aslında, para politikasının bütün tedbirleri iyi ya da kötü yolda kullanılabilir.

Yukarıda, en düşük ihracat düzeyinin zorunlu ihracatı karşılamaya yetismeyeceği bir durumdan söz etmiştik. Para kaynakları sadece kendi fonksiyonlarına bağlı kaldıklarında durum böyledir. Onun için bu sorunu burada ele alabiliriz. Para kaynakları dalgalanmanın çıkış döneminde artar, iniş dönemindeyse bu artışın büyük bölümü yitirilir. Önceki kredi genişlemesi ne denli büyükse, yitirilen bölüm de öylesine büyük olur. Çevre ülkelerinde, ithalâtın genellikle ihracattan zamanca geri kaldığı hatırlanırsa, bu nokta kolaylıkla anlaşılacaktır. Hem bu, hem de ödeme dengesinde öteki kalemlerin buna benzer hareketleri, dalgalanmanın çıkış döneminde, gelirlerin ödemelerden çok olmasına, bunun sonucu, altın ve döviz girişine yolaçar; iniş dönemindeyse bunun tersi olur.

Bu ilginç sürecin teorice açıklanmasını hatırlayabiliriz kısaca. Dalgalanmanın çıkış döneminde yurtiçine akan altın ve döviz, bu tutarın karşılığı olan gelirin dönüşüm hareketiyle yine dışarı çıkmaktadır. Örneğin, ihracat artışıyla yurtiçine akan döviz, gelirdeki buna eş artışla yakından bağlıdır. Gelirdeki bu artış, ekonomi içinde dönüşmekte, başka gelir artışlarına çevrilmektedir. Ama, bu dönüşüm sürecinin her döneminde, bu artışın bir bölümü ithalât için yeni bir talep oluvermekte, böylece, başlangıçtaki tutar gitgide küçülmektedir. Yani, içeri akan döviz, yeniden dışarı gitmektedir. Bunun dışarı gitmesinden önce geçecek zaman, başka şeylerle birlikte, ithal katsayısının büyüklüğüne ve öteki aktif kalemlerine bağlıdır. Başka şeyler aynı kalmak şartıyla, bu katsayı ne denli büyükse döviz de öylesine hızla dışarı akacaktır.

Lâtin Amerika ülkelerinden dışarı döviz çıkışının, dalgalanmanın çıkış döneminde pek belli olmamasına şaşmamalı; çünkü, uluslararası hesaba göre, içeri akan yeni döviz dışarı çıkanından çok olacak, ülke yararına net bir altın dengesi görülecektir. Dalgalanmanın iniş dönemindeyse, ihracat ve başka pasif kalemler küçüldükçe, dışarı akan döviz girenden çok olacak, para kaynaklarından, önceden kazanılmış altının bir bölümü eksilecektir. Böylece, her dalganın sonunda altında net bir artış olacaktır. Bu, oldukça küçük bir artıştır; uzun dönemde ülkenin iktisadî kalkınma hızına, ithal katsayısına, öteki aktif kalemlere bağlıdır. Katsayılar değişmezse, artış hızı daha büyük olan ülke net altın artışının bir

bölümünü yitirecek, iktisadî dalgalanmalarda kalkınma hızları arasındaki ayrıcalık ne denli büyük olursa net altın artışındaki yitilik de öylesine büyük olacaktır.

Zamanla, bir ülkenin para kaynaklarına eklenen altın, olağanüstü denecek büyüklükte bir depresyonda ihracattaki düşüşün yarattığı etkileri karşılamayabilir. Şüphesiz, toplam ithal katsayısında yapılacak bir küçültme refah dönemlerinde daha büyük bir altın bulundurmaya, o ülkenin böyle bir durumu daha iyi karşılayabilmesine yardım edebilir.

Tasarruf yoluyla da başka para kaynakları sağlanabilir. Tasarruflar yatırılmadığı sürece, dönüşümdeki gelirin bir bölümü ithalâta çevrilmez ve bir altın çıkışına yolaçmaz. Burada, artırılan altın, tutarca tasarruflara eşittir. Örneğin, dalgalanmanın çıkış döneminde merkez bankası tahvil çıkarır, bunun karşılığı olan, iniş döneminde yeniden dönüşüme sokulacak para tutarını ortadan kaldırırsa bu eşitlik sağlanabilir. Böylece, en düşük ihracat düzeyi zorunlu ithalâtı karşılayamıyorsa, ortadan kaldırılan paranın yerine eldeki yedeklerle ve ülkenin altın payıyla birlikte parasal basıncı hafifletecek yeni bir kaynak bulunmuş olacaktır.

Tasarruflar yoluyla yeni kaynaklar bulmanın, geniş ölçüde sermaye mallı ithal etmesi gereken ülkeler için pek çekici bir iş olmayacağını biliyoruz. Şüphesiz, bir ülke büyük bir depresyonda dışarıdan kredi alabiliyorsa, yukarıda belirtildiği gibi altın biriktirmeyip, bunu dalgalanmanın çıkış döneminde sermaye malları ithali için kullanabilir. Gerçekte, bütün çevre için genel bir anti-siklik program hazırlanabilmişse, sağlam politika gütmüş bir ülkenin bu programa dayanarak, iniş döneminde uluslararası kurumlara başvurması düşünülebilir.

Ana merkezde bir enflasyon süreci varken, bunun, Avrupa'nın zorunlu ihtiyaçlarının üstünde bir dış krediyle büyütülmesi uygun olmayacaktır. Ama, bir daralma döneminde durum başka türdür. Bu durumda Lâtin Amerika ülkelerinin biribiriyle uyuşmayacak tedbirler almak yerine, genel bir anti-siklik politika benimsemeleri gerekir. Kredi alanında, uluslararası yardımlaşma sınırlı

değildir. Çevre ülkelerinde, depresyona karşı daha etkili olacak yollar bulunabilir. İlksel üretim artıklarının satın alınması konusunda da çok şeyler söylenmiştir. Bir iniş döneminde tarım üretiminin, endüstridekinden pek aşağılara düştüğünü biliyoruz. Bu üretimde büyük düşmeler olmaması hem merkezlerin hem çevrenin yararına; bu düşmeler, merkezlerde durumun düzelmesini geciktirecektir. Yani, bu artıkların akıllıca bir politikaya göre satın alınması pek iyi olabilir. Böylece, ilksel madde üreticisi ülkelerde ithalâtın daraltılması daha aı olacak, buna bağlı olarak, endüstri ülkelerinin talebi de çok düşmeyecektir.

Bu düzenleyici tedbirin başka bir faydası da var. İlksel madde fiyatlarındaki büyük düşüşlerin bu satın alımlarla önlenmesi, ilksel ve yapılmış maddeler arasındaki bağlantının başta açıkladığımız gibi sürekli olarak çevre ülkeleri zararına dönmesine de engel olacaktır.

Tarımdaki üretimin endüstriye göre , ya da bütün bütüne azalma eğilimini anti-siklik bir politikanın dayanaklarından söz açtığımız zaman da ele almıştık. Orada, ihracattaki daralmanın ilksel üretim gelirinde bir düşüşe yolaçağı söylenmiş, ama tarım alanındaki bir işsizlikten söz edilmemişti. Bir iniş dönemini, üretimdeki bir daralmadan çok fiyatlardaki düşüşten anlarız; tarımda kârlar fiyatlarla birlikte düştükçe bu alandaki yatırımlar da azalır, bu da belirli bir işsizlik yaratır.

Bu bölümün başlangıcında sıralanan nedenlerden ötürü genel bir telâfi politikasının uygun görülmemesi, telâfi edici tedbirlerin hiç gerekmemesi anlamına gelmez. Anti-siklik bir politika etkiliyse uygulanırsa bile, bazı yatırım türlerinde dalgalanmalardan sakınılamaz. Gerçekten, müteşebbis kârlarındaki artışın müteşebbislerin sermaye malı ithalinde de bir artışa yolaçtığını görmüştük. Yeni sermaye donatımı, insan gücünü, tarım yatırımlarında da olduğu gibi, çıkış döneminde çekecek, iniş döneminde çıkaracak bina yapımı, onarım gibi etkinliklere yolaçmaktadır.

Bu da aşılmaz bir engel değildir. Gerek bayındırlık yatırımlarında, gerekse öteki kamu yatırımlarında bir telâfi politikası iz-

lemek zorunda olmamanın faydalarından biri de, ülkenin gitgide artan ihtiyaçlarına ve bunları karşılamak için kullanılabilecek tasarruflara göre kararlı bir kalkınma politikasını plânlayabilmektir. Böylece, telâfi politikasının gerektirdiği büyük dalgalanmalar olmaksızın, yapılar yıldan yıla artırılabilir. Aradaki ufak tefek düzenlemeler de artan kalkınmaya uygun düşecektir.

Bu bölümde öne sürdüğümüz düşünceler, anti-siklik bir program olmaktan uzaktır. Bunlar sadece, sorunun belli başlı yönlerini ortaya koymak, bu konuda tartışmalara yolaçmak için sunulmuş, bunun yanısıra, Lâtin Amerika ülkelerini ayrı bir program çizmeye götüren bir konuya, merkezlerle çevrenin iktisadî dalgalanmalar karşısındaki farklı durumlarına değinilmiştir.

Ayrıca, Lâtin Amerika'nın iktisadî kalkınması ile ilgili belli başlı sorunların incelenmesi, anti-siklik bir politikayı iyice ele almaksızın tamamlanamayacaktır. Bu, uzun süreli bir iktisadî kalkınma politikasının ana parçalarındandır. Önce de belirttiğimiz gibi, endüstri, çevrenin merkezden doğan dalgalanmalara açık bulunduğunu ortaya koyacaktır. Üretimi artırmak, böylece, çalıştırılmayan ya da verimsiz çalıştırılan faktörleri de çekmek yetmez. Üretim gücü yüksek bir istihdama ulaştıktan sonra, yeniden, dalgalanmaların yarattığı bir işsizliğin ortaya çıkmasına engel olacak tedbirler alınmalıdır.

Yine de, gerek amaçları, gerekse bu amaçlara varma yolları bakımından iki politika birbirine uygundur. İki politika da ithal katsayısının düzenlenmesini gerektiriyor. Bu anti-siklik politika için gereklidir; bu yolla, bir ülke gerekli ihtiyaçlarını karşılayabilecek, ihracat dalgalanmalarına rağmen, istihdamın en üst düzeyinde kalabilecektir. Verimlilik artışı yoğunluğu da artırabildiği sürece genişleyebilecek bir piyasa var olduğu için, Lâtin Amerika ülkeleri bu ihtiyaçları karşılayacak endüstrileri ve çalışma dallarını kolaylıkla kurabilirler. Bu amacı gerçekleştirebilen ülke, istihdamı ve gerekli yoğunluğu daraltmaksızın, sıkıntılı günlere karşı koyabilir duruma gelecektir. Bu amaç için sermaye malları endüstrilerinin kurulmasını hızlandırmak gerekmez. Yüksek bir endüstrileşme düzeyi, teknik ustalık ve tasarruf birikimiyle buna

erişilmesi ekonominin olgunluğuna iyi bir kanıttır. Yine de, sermaye malları endüstrilerinin kurulması için sağlam bir iktisadî dayanak yoktur; çünkü, daha önce, gerekli yoğaltım maddeleri üretiminin verimliliğini artırmak gerekir.

İktisadî kalkınma açısından, yaşama düzeyinin en üst sınırına çıkması verimliliğe, bu da geniş ölçüde, en etkili makinelerin kullanılmasına bağlanır. Aynı zamanda, dayanıklı yoğaltım malları bakımından da, teknik ilerlemeyle birlikte, yeni yeni maddeler ortaya çıkmaktadır. Onun için, genel bir iktisadî kalkınma programı içinde, bu gibi maddeler ihracatla, sermaye malları ise yabancı yatırımlarla karşılanarak ithal edilebilir. Sonra, anti-siklik ilkelere yönünden, ihracat dalgalanmalarının etkileri, sadece bu gibi maddelerin ithalâtı üzerine çevrilebilir. Tabii bu söylediklerimiz, genel düşüncelerdir; özel durumlara uygulanamaz. Bir ülke, türlü nedenlerden ötürü, endüstri kalkınmasının ilk dönemlerinde dayanıklı mal endüstrilerini kurmayı göze alabilir; bu nedenleri de, şüphesiz, dikkatle incelemek gerekir.

Gördüğümüz gibi, Lâtin Amerika ülkelerinin iktisadî yapısı, gelişmelerindeki dalgalanmalar, seçebilecekleri yollarla ilgili bilgilerimiz sınırlıdır. Bu sorunlar bilimsel bir araştırmayla ele alınır; yeni iktisadî şartları, bu şartların yolaçacağı sorunları kavrayarak, bunların çözümünü yolunda çalışacak iktisatçılar yetiştirilebilirse, Lâtin Amerika'nın iktisadî kalkınması için değeri ölçülemez bir hizmette bulunulacaktır.

Kısaltarak çeviren: **Bilsay KURUÇ**